

**F. Köçərli adına Respublika
Uşaq Kitabxanası**

Kitabların Sehrli Dünyasında Azərbaycan Dili

Müxtəlif yaşlı uşaqların azərbaycan dili biliklərini inkişaf etdirəcək müasir vasitələrlə (jurnallar, kitablar) təmin edilməsi

Bakı – 2025

Tərtibçi:

Ruhiyyə Məmmədli

Kitabların Sehrli Dünyasında Azərbaycan Dili - Müxtəlif yaşlı uşaqların azərbaycan dili biliklərini inkişaf etdirəcək müasir vasitələrlə (jurnallar, kitablar) təmin edilməsi mövzusunda kütləvi oxucular üçün hazırlanmış metodik vəsait; tərt.ed.R.Məmmədli; Bakı: F. Köçərli ad.Respublika Uşaq Kitabxanası, 2025.- 40 s.

Ünvan:AZ-1022 Bakı şəh.,S.Vurğun küç.88;

E-mail: info@clb.az.

İnternet ünvanı: www.clb.az

©F. Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası, 2025

Uşaqların Nitq və Söz Ehtiyatının Artırılmasında Müasir Vasitələr

İnkişaf etmiş zəngin dil mədəniyyətinə sahib olan xalq əyilməzdir, ölməzdir, böyük gələcəyə malikdir. Ona görə də xalqımıza ulu babalardan miras qalan bu ən qiymətli milli sərvəti hər bir Azərbaycan övladı göz bəbəyi kimi qorumalı, daim qayğı ilə əhatə etməlidir. Bu onun müqəddəs vətəndaşlıq borcudur.

Heydər Əliyev
Ulu öndər

Azərbaycanın öz siyasi-dövlət müstəqilliyinin bərpası ilə ölkədə uşaqların və yeniyetmələrin həqiqi vətəndaş kimi yetişdirilməsinə, onların yüksək əxlaqi keyfiyyətlər, milli-mənəvi dəyərlər ruhunda tərbiyələnilib böyüməsinə diqqət və qayğı artmışdır. Bu işdə əsas vasitələrdən olan bədii ədəbiyyatın roluna ayrıca önəm verilmiş – uşaq ədəbiyyatının təkcə çağdaş durumunu deyil, inkişaf tarixini, bu sahədə fəaliyyət göstərmiş yazıçı və şairlərin bədii irsini, xidmətlərini ətraflı öyrənib, obyektiv elmi meyarlarla qiymətləndirmək təməl prinsip kimi irəli sürülmüşdür. Müstəqillik dövrü uşaq ədəbiyyatının mövzu dairəsi genişlənmiş, yeni dil, yeni estetika, yeni baxış prosesi bu dövrün payına düşmüşdür. Həmçinin, bu dövr həm də azərbaycançılıq ideologiyasının bütün sahə və istiqamətlərdə önə keçdiyi, maarifçilik ruhunun inkişafı baxımından səciyyəvidir. Uşaqlarda milli müəyyənlik, milli düşüncə formalaşdırmaq istəyi, üçrəngli bayrağımız, himnimizlə öyünmək, vətən, hürriyyət, azadlıq duyğulu mətnlərin daha çox üstünlük təşkil etməsi çağdaş uşaq ədəbiyyatının aparıcı istiqamətləridir.

Müxtəlif yaşlı uşaqların Azərbaycan dili biliklərini inkişaf etdirəcək müasir vasitələrlə təmin edilməsi

Müasir dövrdə uşaqların ana dili biliklərinin formalaşması və inkişafı cəmiyyətin mədəni, sosial və intellektual inkişafının əsas şərtlərindən biri hesab olunur. Qloballaşma prosesinin sürətləndiyi bir şəraitdə uşaq və yeniyetmələrin Azərbaycan dilini düzgün, səlis və yaradıcı şəkildə mənimsəməsi üçün ənənəvi tədris vəsaitləri ilə yanaşı, onların maraq dairəsinə uyğun müasir resursların təqdim edilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu kontekstdə müxtəlif yaş qruplarına uyğun hazırlanmış jurnallar, kitablar, elektron və interaktiv tədris vasitələrinə çıxışın təmin olunması dil bacarıqlarının gücləndirilməsi üçün əvəzsiz rol oynayır.

Müxtəlif yaşlı uşaqların azərbaycan dili biliklərini inkişaf etdirəcək müasir vasitələrlə (jurnallar, kitablar) təmin edilməsi mövzusunda uşaq kitabxanalarında təşkil olunacaq sərgilərə veriləcək rəsmi və tədris yönümlü başlıqlar

1. Azərbaycan Dili Biliklərinin İnkişafında Müasir Nəşrlər
2. Uşaqlar Üçün Müasir Tədris Vasitələri: Jurnal­lar və Kitablar
3. Müxtəlif Yaş Qruplarında Dil Bacarığının Gücləndirilməsi
4. Azərbaycan Dili Öyrənməsində Müasir Nəşrlərin Rolu
5. Təhsil və İnkişaf: Uşaq Kitabları və Jurnal­larının Əhəmiyyəti
6. Dil Tədrisində İnnovativ Yanaşmalar və Ədəbi Resurslar
7. Uşaqların Nitq və Söz Ehtiyatının Artırılmasında Müasir Vasitələr

Yaradıcı və cəlbədicə başlıqlar

8. Oxuya-Oxuya Böyüyən Nəsil
9. Kitabların Sehrli Dünyasında Azərbaycan Dili
10. Rəngli Səhifələrdə Dil Səyahəti
11. Hekayələrlə Danışan Dil
12. Uşaqlar Üçün Dilin Rəngarəng Aləmi
13. Kiçik Oxucular, Böyük Kəşflər
14. Sözlərin Səyahəti: Balaca Ziyalılar Üçün

Erkən yaş dövründə – 3–6 yaş aralığında – uşaqlar dili daha çox vizual təsvirlər, qısa mətnlər və oyunvari fəaliyyətlər vasitəsilə qavradıqları üçün rəngli, iri şriftli və şəkilli nəşrlərin önəmi xüsusi vurğulanmalıdır. Bu yaş qrupu üçün nəzərdə tutulmuş nağıl kitabları, illüstrasiyalı əlifbalar, məntiq tapmacaları və erkən inkişaf jurnal­ları uşaqlarda söz ehtiyatının zənginləşməsinə, nitqin şifahi formalarının möhkəmlənməsinə, eyni zamanda oxu vərdislərinin təməlinin qoyulmasına şərait yaradır. Bu mərhələdə tədris materiallarının müasir formatlarda – audiokitab, animasiya və interaktiv mobil tətbiq şəklində – təqdim edilməsi uşaqların öyrənməyə marağını daha da artırır.

Uşaqların hərtərəfli inkişafını uşaq ədəbiyyatı olmadan təsəvvür etmək mümkün deyil. Məhz uşaq ədəbiyyatı uşaqlar üçün yeni dünyaların qapılarını açır, davranış və obraz modelləri yaradır. Yaxşı uşaq ədəbiyyatı uşaqların mənəvi inkişafının güclü vasitəsi olaraq, uşaqların aqlını və təxəyyülünü qidalandırır, onlarda xeyirxahlıq, mərhəmət, dostluq və s. müsbət keyfiyyətlərin inkişafına kömək edir. Harmonik inkişaf edən şəxsiyyət yetişdirmək üçün uşaqlarda kiçik yaşlardan mütaliəyə həvəs oyandırmaq lazımdır. Lakin uşaq ədəbiyyatının özü də müasir tələblərə cavab verməlidir. Artıq müasir dövrün uşaqlarını nə iləsə təəccübləndirmək, diqqətini cəlb etmək, onların maraqlarına cavab vermək elə də asan deyil. Buna görə də uşaq ədəbiyyatı haqqında danışarkən, aydınlaşdırmaq lazımdır ki, “uşaq ədəbiyyatı” dedikdə nə nəzərdə tutulur? Uşaq ədəbiyyatı ümumi ədəbiyyatın içində hansı yeri tutur, onu fərqləndirən cəhətlər hansılardır? Xüsusi olaraq gənc oxucular üçün yaradılan, həmçinin şifahi-poetik xalq yaradıcılığından və böyüklər üçün olan ədəbiyyatdan onların mütaliə dairəsinə əsaslı şəkildə daxil olmuş ədəbi əsərlərin məcmusu uşaq ədəbiyyatını təşkil edir. Ümumilikdə bütün bədii ədəbiyyata məxsus keyfiyyətlər söz sənəti olaraq uşaq ədəbiyyatına da xasdır. Lakin gənc oxucular üçün nəzərdə tutulan sənət olaraq uşaq ədəbiyyatı pedaqogika ilə sıx şəkildə bağlıdır.

Uşaqların psixoloji və dil qabiliyyətləri yaşa görə dəyişir. Kiçik yaşda (bağça), ibtidai sinif, yeniyetmə dövrü — hər biri üçün uyğun dil strukturu, mövzular və üslub vacibdir.

Uşaq ədəbiyyatı sadəcə “oxu materialı” deyil — həm dil öyrənmə, nitq inkişafı, həm də estetik zövq və mədəni identiklik formalaşdırıcı vasitədir.

Uşaq ədəbiyyatı vasitəsilə — həm gündəlik danışiq dili, həm ədəbi dil bacarıqları, həm də söz ehtiyatı (ləksikon) zənginləşir.

Azərbaycanda bu istiqamətdə xeyli faydalı nəşrlər və vasitələr var. Bir neçə nümunə:

Göyərçin jurnalı — 1958-ci ildən uşaqlar üçün nəşr olunur, bu gün də fəaliyyət göstərir; şeir, nağıl, hekayə, didaktik mətnlər və s. ilə uşaqların dil və estetik zövqünü inkişaf etdirir. Müasir nəşriyyatların uşaq ədəbiyyatına artan diqqəti var — valideynlər övladlarının yaşına uyğun, poliqrafik baxımdan cəlbedici vizual materialları artıq daha çox seçirlər.

Yeni kitablar: Məsələn, Green Skills for Kids kitabının azərbaycanca versiyası təqdim olunub — bu tip kitablar yalnız dil bacarığını deyil, həm də bütünleşmiş bilikləri (mühit, ətraf, davranış) inkişaf etdirir. İnkişafda olan həm yerli, həm tərcümə uşaq kitabları: müasir müəlliflər tərəfindən yazılan hekayələr, nağıllar, poeziya nümunələri dilin estetikə uyğun, sadə və anlaşıqlı formada təqdiminə xidmət edir.

Uşağın yaşına və inkişaf səviyyəsinə uyğun material seçimi: praktik tövsiyələr

Uşaq yaşı / mərhələ Təvsiyə edilən ədəbiyyat növü / qəlib Niyə bu vacibdir?

3–6 yaş (bağça) Şəkilli nağıllar, qısa hekayələr, sadə şeirlər, interaktiv jurnallar/kartlar Bu yaşda diqqət müddəti qısa olur, vizual stimula vacibdir; həm leksik, həm nitq bacarıqları vizual + mətn sintezi ilə inkişaf edir.

6–9 yaş (ibtidai sinif) Sadə nağıllar, qısa hekayələr, obrazlı şeirlər, uşaqlar üçün jurnallar (məs., Göyərçin) Dil strukturu daha mürəkkəbləşir — sadə sual-cavab, dialoqlar, hekayə anlama, yeni sözlər öyrənmək üçün əlverişli dövrdür.

9–12 yaş (yuxarı ibtidai–orta) Uzun hekayələr, nağıllar, macəralı nəsr, didaktik və elmi-populyar kitablar Bu dövrdə dil bacarıqları və anlama qabiliyyəti artır — mətnləri təhlil, dialoq, personaj, hadisə zənciri ilə işləmək mümkündür.

Yeniyetmə (12+) Münasib hekayələr, romanlar, poeziya, realist nəsr, bəzən tərcümə ədəbiyyatı Dilin incəlikləri, ifadə tərz, bədii üslubun öyrənilməsi; daha mürəkkəb strukturlar və daha dərin məzmun dili ilə tanışlıq.

Valideyn / müəllim rolu: Uşağın yaşına uyğun kitab/jurnal seçmək, onu oxumağa yönləndirmək, sonra birlikdə mətn haqqında söhbət etmək, yeni sözləri izah etmək — bu cür interaktiv yanaşma dil bacarıqlarını çox sürətlə artırır.

Daha sistemli və müasir yanaşmalar — layihələr, nəşrlər, tədbirlər

2024-cü ildə, uşaq ədəbiyyatında elmi-yaradıcılıq fəaliyyətləri aktivləşib: tədqiqatlar, yeni nəşrlər və beynəlxalq əməkdaşlıq vasitəsilə uşaq ədəbiyyatının gələcəyi üçün möhkəm zəmin formalaşib. Çap edilən nəşrlər sadəcə “oxu”dan ibarət deyil —

didaktik, maarifləndirici, etik-insani, bəzən ekoloji və sosial mövzulara da toxunur. Digər mühüm məqam: uşaqlar üçün ədəbiyyatın təkcə mətndən ibarət olmaması. Müasir nəşrlərdə vizual dizayn, şəkillər, interaktiv elementlər (suallar, tapşırıqlar, illüstrasiyalar) olur ki, bu da oxumağı daha cəlbedici edir.

Təvsiyələr — valideynlər, müəllimlər və tərbiyəçilər üçün praktiki yanaşma

Uşağın yaşına uyğun kitab və jurnalları seçin — sadə, şəkilli, cəlbedici materiallardan başlamaq; Yalnız oxumaqla kifayətlənməyin: oxuduqdan sonra müzakirə edin — yeni sözləri izah edin, hekayə/nağılın əsas fikrini soruşun; Müxtəlif janrlar təqdim edin — nağıl, hekayə, şeir, macəra, elmi-populyar, hətta ekoloji və sosial mövzulu nəşrlər;

Davamlılıq təmin edin — oxumağı vərdiş halına gətirin; mütəmadi olaraq kitab və jurnal almaq, kitabxanaya getmək; Yerli nəşrlərə üstünlük verin və stimullaşdırın — milli dilə, milli mədəniyyətə bağlılığı gücləndirən materiallarla.

Sual–cavab

1. Uşaqların Azərbaycan dili bacarıqlarının inkişafı üçün müasir jurnallar və kitablar nə üçün vacibdir?

Cavab: Müasir nəşrlər uşaqların diqqətini cəlb edən dizayn, rəngli illüstrasiyalar, interaktiv tapşırıqlar və yaşa uyğun məzmunla dil öyrənməni daha maraqlı və effektiv edir. Bu cür materiallar həm söz ehtiyatını artırır, həm də oxu vərdişlərini gücləndirir.

2. Jurnalların uşaqlar üçün üstünlüyü nədədir?

Cavab: Jurnallar davamlı olaraq yenilənən məzmun təqdim edir. Hər nömrədə müxtəlif mövzularda qısa hekayələr, tapmacalar, oyunlar və bilik artırıcı məlumatlar olur. Bu, uşaqlarda oxu həvəsini davamlı saxlayır və onların mütaliə vərdişlərini möhkəmləndirir.

3. Müasir uşaq kitabları hansı xüsusiyyətləri ilə Azərbaycan dili bacarıqlarını inkişaf etdirir?

Cavab: Yeni nəşr olunan kitablar adətən sadə, aydın və yaşa uyğun dildə yazılır. Onlarda vizuallıq yüksək olur, mövzular uşaq psixologiyasına uyğun seçilir, dialoqlar, şəkilli sözlüklər və interaktiv tapşırıqlar dilin qavranmasını asanlaşdırır.

4. Müxtəlif yaş qrupları üçün material seçimində nəyə diqqət edilməlidir?

Cavab:

- **3–6 yaş:** Şəkilli kitablar, qısa hekayələr, böyük şrift, sadə sözlər.
- **7–10 yaş:** Macəra və maarifləndirici hekayələr, interaktiv tapşırıqlar, uşaq jurnalları.
- **11–14 yaş:** Daha məzmunlu əsərlər, dili zənginləşdirən ədəbiyyat, fəaliyyət jurnalları.
- **15+ yaş:** Klassik və müasir ədəbiyyat, analitik oxu materialları.

5. Elektron jurnallar və e-kitablar uşaqlara necə kömək edir?

Cavab: Elektron resurslar həm daha əlçatandır, həm də interaktiv elementlər (audio, video, söz tələffüzü, testlər) dil öyrənmə prosesini daha maraqlı edir. Mobil tətbiqlər vasitəsilə istənilən yerdə istifadə oluna bilər.

6. Məktəblər və valideynlər bu vasitələri necə təmin edə bilər?

Cavab: Təhsil müəssisələri kitabxanalarını müasir nəşrlərlə yeniləyə və elektron resurslardan istifadəni təşviq edə bilər. Valideynlər isə uşaqlarına yaşına uyğun kitablar alaraq, evdə mütaliə mühiti yaradaraq və müntəzəm oxu saatları təşkil edərək prosesə dəstək ola bilərlər.

7. Uşaqların oxu marağını artırmaq üçün hansı üsullar tövsiyə olunur?

Cavab:

- Onlarla birlikdə kitab seçmək
- Oxuduqları kitab haqqında söhbət etmək
- Sevimli qəhrəmanlar barədə müzakirə aparmaq
- Oxu yarışları və kitab klublarında iştirak
- Hekayə yazma və şəkil çəkmə kimi yaradıcı fəaliyyətlər

8. Müasir jurnallar və kitablar uşaqların hansı bacarıqlarını inkişaf etdirir?

Cavab: Dil bacarıqları (oxu, yazı, dinləmə, danışmaq), yaradıcı təfəkkür, məntiq, təxəyyül, nitq mədəniyyəti, emosional inkişaf və dünyagörüş.

9. Azərbaycan dilli uşaqlar üçün xüsusi olaraq hansı mövzular daha çox tövsiyə olunur?

Cavab: Milli-mədəni dəyərlər, təbiət, dostluq, ailə, texnologiya, macəra, elmi-populyar biliklər və uşağın dünyanı dərk etməsinə kömək edən mövzular.

10. Bu sahədə hansı çağırışlar mövcuddur?

Cavab: Keyfiyyətli uşaq nəşrlərinin çatışmazlığı, bölgələrdə resurslara çıxışın məhdudluğu, elektron platformaların azlığı və valideynlərin mütaliəyə kifayət qədər vaxt ayırmaması əsas problemlər arasındadır.

11. Uşaqlar üçün hansı jurnallar daha effektiv hesab olunur?

Cavab: Yaşa uyğun tapşırıqları, qısa hekayələri, dil bacarıqlarını inkişaf etdirən oyunları və rəngarəng dizaynı olan jurnallar daha təsirlidir. Mövzu baxımından həm əyləncəli, həm maarifləndirici olmalıdır.

12. Uşaqlar müasir kitablarla ən çox hansı bacarıqları inkişaf etdirir?

Cavab: Söz ehtiyatı, qrammatik qaydaların tətbiqi, mətn qavrayışı, məntiqi ardıcılıq, düzgün ifadə etmə və təsvir etmə bacarıqları inkişaf edir.

13. Kitab və jurnal seçərkən müəllifin rolu nə qədər önəmlidir?

Cavab: Peşəkar uşaq yazıçılarının əsərləri psixoloji cəhətdən sağlam, dil baxımından düzgün və yaşa uyğun olur. Bu, keyfiyyətli öyrənməni təmin edir.

14. Rəqəmsal kitabların ən böyük üstünlüyü nədir?

Cavab: Onların interaktiv olması (audio tələffüz, animasiyalar, testlər) uşağın dili həm vizual, həm eşitmə, həm də tətbiq vasitəsilə öyrənməsinə imkan yaradır.

15. Ən kiçik yaş qrupuna (3–5 yaş) Azərbaycan dili öyrətmək üçün hansı vasitələr uyğundur?

Cavab: Şəkilli kartlar, qısa nağıllar, böyük şəkilli kitablar, ritmik şeirlər və audio kitabçalar.

16. Kitablarda illüstrasiyaların çox olması dil öyrənməyə necə təsir edir?

Cavab: Şəkillər uşağın diqqətini cəlb edir, söz və məna əlaqəsini gücləndirir, mətnin qavranmasını asanlaşdırır.

17. Məktəbəqədər yaşlı uşaqlar üçün dil bacarıqları necə qiymətləndirilir?

Cavab: Onların sadə sözləri tanıması, qısa cümlələrlə danışması, hekayəni dinləyib başa düşməsi və şəkilə əsasən danışa bilməsi əsas meyar hesab olunur.

18. Valideynlər uşaqları mütaliəyə necə motivasiyə edə bilər?

Cavab: Oxu vaxtı təyin etməklə, birlikdə kitab oxumaqla, uşağın maraqlarına uyğun kitablar almaqla və oxuduğu kitab barədə söhbət etməklə.

19. Uşaqlar üçün audio kitabların rolu nədir?

Cavab: Audio kitablar tələffüzü yaxşılaşdırır, dinləmə bacarığını gücləndirir və danışığ dilinin ritmini, intonasiyasını aşılamağa kömək edir.

20. Oxu vərdişini olmayan uşaqlar üçün hansı üsullar daha uyğundur?

Cavab: Qısa mətnlərdən başlamaq, komikslərdən istifadə etmək, maraqlı şəkillərlə zəngin kitablar seçmək və oxu oyunlarından istifadə etmək.

21. Orta yaşlı uşaqlar (10–13 yaş) üçün hansı mövzular daha uyğun sayılır?

Cavab: Macəra, elmi-fantastika, təbiət, texnologiya, dostluq və məktəb həyatı ilə bağlı mövzular.

22. Dildə zəif olan, çətin danışan uşaqlar üçün xüsusi jurnallar varmı?

Cavab: Bəli, bir çox inkişafetdirici jurnallar sadələşdirilmiş mətnlər, söz izahları və tapşırıqlarla dil bacarığını artırmağı hədəfləyir.

23. Kitabxanaların rolu nədən ibarətdir?

Cavab: Kitabxanalar uşaqlara pulsuz müasir kitablar təqdim edir, oxu mühitini formalaşdırır və mütaliə mədəniyyətinin yayılmasına dəstək olur.

24. Uşaqlar üçün çox uzun mətnlər hansı problemləri yarada bilər?

Cavab: Diqqətin yayınması, motivasiyanın azalması, sözləri başa düşməmə və oxu prosesinə marağın itməsinə səbəb ola bilər.

25. Dil bacarığını gücləndirən ən yaxşı interaktiv tapşırıqlar hansılardır?

Cavab: Söz birləşdirmə oyunları, şəkildən cümlə qurma, qısa mətn tamamlamaları, tapmacalar və məna uyğun söz seçmə tapşırıqları.

26. Müasir jurnallarda qramatik tapşırıqlar necə verilir?

Cavab: Qısa cümlələri tamamlatmaq, səhv sözləri tapdırmaq, uyğun şəkillə uyğun sözü birləşdirmək, dialoqları düzəltmək kimi oyunlarla.

27. Kitab və jurnal mütaliəsi uşaqların nitqinə necə təsir edir?

Cavab: Söz ehtiyatı artır, cümlə quruluşu yaxşılaşır, daha axıcı və düzgün danışığ formalaşır.

28. Uşaq kitablarında mövzuların müxtəlifliyi niyə vacibdir?

Cavab: Çünki müxtəlif mövzular uşaqların maraqlı sahələrini kəşf etməsinə, dünyagörüşünün genişlənməsinə və dilin müxtəlif kontekstlərdə tətbiqinə kömək edir.

29. Məktəblər şagirdlərə müasir nəşrləri necə çatdırır?

Cavab: Kitab sərgiləri təşkil etməklə, məktəb kitabxanasını yeniləməklə, elektron platformalara giriş verməklə və oxu klubları yaratmaqla.

30. Müasir kitabların qiymətinin yüksək olması problemi necə həll edilə bilər?

Cavab: Elektron versiyalardan istifadə etmək, kitab mübadilə günləri təşkil etmək, kitabxanaların resurslarından yararlanmaq və dövlət dəstəyi proqramlarına qoşulmaqla.

31. Azərbaycan dilini öyrədən kitablar nə qədər tez-tez yenilənməlidir?

Cavab: Dil qaydaları dəyişməsə də, metodika və uşaqların maraqları dəyişdiyi üçün tədris vəsaitləri 3–5 ildən bir yenilənməlidir.

32. Komikslər (vizual hekayələr) Azərbaycan dili öyrənməyə necə kömək edir?

Cavab: Şəkil və mətn birlikdə olduğuna görə məzmunu anlamağı asanlaşdırır, uşaqlar mətnlə vizualı əlaqələndirərək dili daha tez mənimsəyirlər.

33. Uşaqlar üçün kitab seçərkən dilin çətinlik səviyyəsi necə seçilməlidir?

Cavab: Uşaq 90% sözləri anlaya bilirsə, həmin kitab onun üçün idealdır. Çox çətin kitab motivasiyanı azaldır.

34. Jurnallarda viktorinaların məqsədi nədir?

Cavab: Oxunan mətnin qavranmasını yoxlamaq, təkrar etməyi təmin etmək və uşaqların aktiv öyrənməsini təşviq etməkdir.

35. Oxu klubları uşaqların dil bacarığını necə inkişaf etdirir?

Cavab: Onlar müzakirə, sual-cavab, kitab təhlili vasitəsilə danışıq, tənqidi düşüncə və nitq bacarıqlarını artırır.

36. Valideynlərin özləri kitab oxumasa, uşaqların oxu marağı azalır mı?

Cavab: Bəli, çünki uşaq üçün ən böyük nümunə valideyndir. Evdə oxu mədəniyyəti varsa, uşaq da oxuya meyilli olur.

37. Müasir vasitələrlə dil öyrənmək ənənəvi metodlardan nə ilə fərqlənir?

Cavab: Müasir vasitələr interaktivdir, uşağın marağını davamlı saxlayır və fərdi öyrənmə sürətinə uyğunlaşır.

38. Müxtəlif yaşlı uşaqlar üçün eyni kitabları istifadə etmək düzgündür mü?

Cavab: Xeyr. Hər yaş qrupu üçün məzmun, söz fondu və vizual səviyyə fərqli olmalıdır. Uşaqların inkişaf mərhələləri nəzərə alınmalıdır.

39. Uşaqlar mütaliə etmədikdə Azərbaycan dili biliyində hansı boşluqlar yaranır?

Cavab: Söz ehtiyatı zəif olur, cümlə qurmaq çətinləşir, yazı və imla səhvləri artır, danışıq axıcılığı zəifləyir.

40. Müasir kitabların və jurnalların gələcək nəsillərin dil mədəniyyətinə təsiri nədən ibarətdir?

Cavab: Onlar düzgün dil qaydalarını, zəngin söz ehtiyatını və oxu mədəniyyətini aşılaraq dilin gələcək nəsillər tərəfindən daha yüksək səviyyədə mənimsənməsinə imkan yaradır.

Qabaqcıl yazıçılar maarif, əxlaq, tərbiyə məsələlərinə böyük əhəmiyyət vermiş, uşaq ədəbiyyatına ciddi yaradıcılıq işi kimi baxmış, gənc nəsle vətəndaşlıq qüruru, doğma dilə və xalqa məhəbbət, ata- anaya hörmət, elmə- təhsilə rəğbət kimi yüksək , nəcib duyğular təlqin etməyə çalışmışlar. Azərbaycanda uşaq ədəbiyyatının inkişafında “Dəbistan”, “Rəhbər”, “Məktəb” jurnallarının fəaliyyəti geniş olmuşdur. Həmin jurnallar həm uşaqlar və gənclər üçün, həm də valideynlər və müəllimlər üçün sadə hekayələr, povestlər, şeirlər. Şifahi xalq ədəbiyyatından tərcümələr vermiş, elmi biliklərin, maarif və mədəniyyətin yayılması uğrunda mübarizəyə qoşulmuş, gənc nəslin düzgün tərbiyələnməsinə yaxından kömək etmişlər.

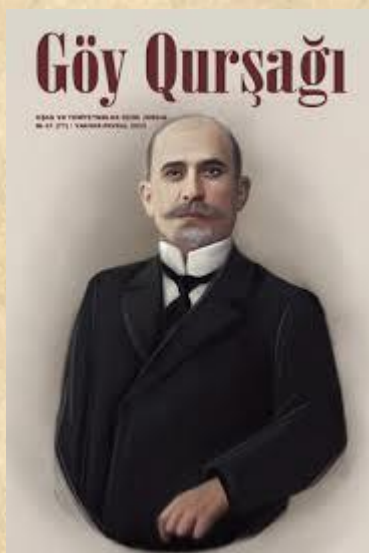
Uşaq insanlar! Onun sadə görünən oynaq, daima xoşbəxt və azad təbiətində böyük insanların bütün xassələri mövcuddur: düşünmək, duymaq, sevmək, küsüb – incimək, ağlamaq, gülmək, qəzəblənmək, xatırlamaq, xəyala dalmaq, ümid və arzulara bağlanmaq, yaxşılıq, hörmət- bütün insani xassələr uşaq aləmində mövcuddur. Səməd Vurğun.

F. Köçərli Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin tədqiq edilib öyrənilməsində, dövrünün ədəbi prosesinə dair tənqidi məqalələrdə, xüsusilə uşaqlar üçün hazırlanan dərsliklərdə və uşaq əsərlərində həmişə maarifçilik mövqeyindən çıxış etmişdir.

Azərbaycanda uşaq jurnalları və kitab nəşri: ümumi görünüş

Uşaq ədəbiyyatı və mətbuatı Azərbaycanda xeyli köklü tarixə malikdir: əvvəllər folklor və klassik nağıl/tradisiya əsasında hazırlanmış nəşrlər, zamanla peşəkar uşaq yazıçılarının əsərləri, tərcümə olunmuş uşaq ədəbiyyatı nümunələri çap olunub. Sovet dövründə və sonralar uşaqlar üçün kitablar, dərsliklər, jurnallar nəşr olunub, bunun nəticəsində uşaqların ədəbi zövqü, dil bacarıqları formalaşmağa başlamışdı. Müasir dövrdə də — nəşriyyatlar (və bəzi onlayn layihələr) uşaq kitabları çap edir; uşaq jurnalları isə — bəzən çətinliklərlə üzləşsə də — varlığını davam etdirir.

Tanınmış uşaq jurnalları və nəşrlər: Göyərçin 1958-ci ildən nəşr olunur. Uşaqlar üçün ədəbi-bədii jurnal — hekayələr, nağıllar, şeirlər, folklor nümunələri, tapmacalar, laylalar, şəkillər və s. ilə zəngin.

Göy qurşağı (əvvəl “Körpəm”) Məktəblilərə, uşaqlara — ədəbiyyata, tarixə, mədəniyyətə, yaradıcılığa marağı artırmaq üçün nəşr olunur. Rəngli şəkillər, bayramlar Digər jurnallar və nəşrlər: Savalan, Günəş, Tumurcuq, Beşik Nəşriyyatı, Bərəkət Nəşriyyatı və s. Bu jurnal və nəşriyyatlar uşaq ədəbiyyatının müxtəlif növlərini dəstəkləyir: nağıl, hekayə, şeir, bəzən tərcümə əsərləri, folklor və milli dəyərlərə yönəlik nəşrlər. Məsələn, “Göyərçin” jurnalı ədəbi qəliblə yanaşı folklor elementlərindən — xalq nağılları, laylalar, tapmacalar, düzgünlər — istifadə edir; bu da uşaqlarda milli şüurun, dil və bədii zövqün formalaşmasına xidmət edir. Göyərçin – uzun illərdir nəşr olunur, klassik uşaq ədəbiyyatını, folkloru, hekayə-nağıl, şeir və bədii mətnləri uşaqlara təqdim edir; eyni zamanda diktə, ana dilinin qaydaları, milli dəyərlər, tarixi motivlər kimi mövzuları da işıqlandırır. Göy qurşağı – şəkillərlə zəngin, rəngli tərtibatlı jurnal olaraq uşaqlara ədəbiyyat, mədəniyyət, tarix və təxəyyül materialları təqdim edir. Savalan – uşaq auditoriyası üçün nəzərdə tutulmuş qəzet/jurnal kimi ad çəkilir; ədəbiyyat nümunələri, hekayə, şeir və uşaq ədəbiyyatı sahəsində mətbuat istiqamətində fəaliyyət göstərir. İbtidai sinif yaşında olan uşaqlarda (7–10 yaş) oxu bacarıqları daha sistemli şəkildə formalaşmağa başladığından, onlara dilin qrammatik konstruksiyalarını nümayiş etdirən hekayələr, adaptasiya edilmiş klassik mətnlər, habelə xüsusi olaraq dil qaydalarını əyləncəli şəkildə izah edən uşaq jurnallarının təqdim edilməsi zəruridir. Bu dövrdə şagirdləri kitab oxumağa həvəsləndirən məzmunlar – dialoqlar, qısa mətnlər, bilməcələr, tapşırıqlar və rəngli illüstrasiyalar – Azərbaycan dilinin strukturunu praktik şəkildə mənimsəməyə yardım edir. Müasir

elektron platformalar vasitəsilə uşaqların oxuduqlarını testlərlə yoxlaya bilməsi isə dil biliyinin möhkəmlənməsinə xidmət edir. Orta yaş qrupunda (11–14 yaş) uşaqlar artıq dilin məzmun və üslub xüsusiyyətlərini dərk etməyə başlayır. Bu səbəbdən həmin dövr üçün həm bədii ədəbiyyat nümunələrinə, həm də elmi-maarifləndirici jurnallara çıxışın təmin edilməsi böyük əhəmiyyət daşıyır. Klassiklər, müasir Azərbaycan yazıçılarının yeniyetmələr üçün uyğunlaşdırılmış əsərləri, həmçinin dil biliklərini təkmilləşdirən tematik jurnallar uşaqlarda oxu mədəniyyətinin formalaşmasına, mətn anlama bacarıqlarının inkişafına və nitqin şifahi və yazılı formalarının zənginləşməsinə töhfə verir. Bu yaş dövründə elektron kitabxanalar, onlayn dil laboratoriyaları və video-dərslər müasir tədris prosesinin ayrılmaz hissəsinə çevrilir.

Yuxarı sinif şagirdləri (15–17 yaş) üçün isə Azərbaycan dili biliklərinin daha dərinlən mənimsənilməsi, analitik düşüncə, mətnin qavranılması və üslubiyyət bacarıqlarının inkişafı prioritet təşkil edir. Bu mərhələdə ədəbi əsərlərin orijinal mətnləri, dil və ədəbiyyat üzrə dərinlən hazırlıq vəsaitləri, esse və məqalə yazmağı öyrədən metodik materiallar böyük rol oynayır. Eyni zamanda müasir ədəbi-bədii jurnallar, analitik yazılar və elektron resurslar gənclərin dil üslubunu formalaşdırır, onları tənqidi fikir yürütməyə təşviq edir.

Azərbaycan nağıllarının uşaq ədəbiyyatımızın inkişafında rolu

Azərbaycan nağılları xalqımızın yüzilliklər boyunca formalaşmış mənəvi sərvətidir və uşaq ədəbiyyatının əsas təməl qatlarından birini təşkil edir. Bu nağıllar təkcə əyləndirici mətnlər deyil, uşağın dünyagörüşünü, dilini, düşüncə tərzini və mədəni kimliyini formalaşdırən mühüm vasitədir. Uşaq ədəbiyyatının inkişafında nağılların rolu çoxsahəlidir və həm bədii-estetik, həm tərbiyəvi, həm də dil inkişafı baxımından böyük əhəmiyyət daşıyır.

1. Dilin inkişafında və söz ehtiyatının zənginləşməsində rolu

- Azərbaycan nağılları zəngin leksikon, obrazlı sözlər, məsəllər, ifadələr və ritmik cümlələrlə uşaq nitqini inkişaf etdirir.
- Nağıllarda işlənən folklor ifadələri, qədim sözlər və canlı dialoq forması uşağın **ana dilinə sevgi və düzgün ifadə bacarığı** yaradır.
- Uşaqlar nağılları dinlədikcə və oxuduqca **söz ehtiyatı zənginləşir**, cümlə qurmaq və hadisələri ardıcılıqla danışmaq bacarığı formalaşır.
-

2. Düşüncə və təxəyyülün inkişafında rolu

- Nağıllardakı sehrli hadisələr, canlı personajlar, irreal məkanlar uşağın təxəyyülünü canlandırır.
- Hadisələrin ardıcılığı, qəhrəmanların qarşılaşdığı problemlər uşaqlara **məntiqi düşünmə, nəticə çıxarma, qərar vermə** kimi bacarıqlar qazandırır.
- Uşaqlar nağıl qəhrəmanlarının davranışlarını müşahidə edərək “doğru — yanlış”, “cəsarət — qorxaqlıq” kimi anlayışlar arasında fərq qoymağı öyrənirlər.

3. Milli-mənəvi dəyərlərin ötürülməsində rolu

- Nağıllarda milli adət-ənənələr, xalqın həyat təzi, inancları, mənəvi dəyərləri əks olunur.
- Qəhrəmanların davranışları vasitəsilə uşaqlara **vicdan, mərdlik, alicənablıq, qonaqpərvərlik, vətənsəvərlik** kimi dəyərlər aşılır.
- Nağıllar uşaqlarda **milli kimlik və mənsubiyyət hissi** yaradır, xalqına və dilinə bağlılıq formalaşdırır.

4. Əxlaqi-tərbiyəvi rolu

- “Ağ atlı oğlan”, “Tıq-tıq xanım”, “Cırtan” kimi nağıllarda qəhrəmanlar çətinliklərə qalib gələrək uşaqlara mübarizə ruhunu və çətinlik qarşısında təslim olmamağı öyrədir.
- Pislik edən personajların cəzası, yaxşının mükafatlandırılması **ədalət duyğusunun** inkişafına kömək edir.
- Uşaq davranışlarında müsbət istiqamət verməkdə folklor nağılları digər bütün ədəbiyyat növlərindən daha təsirlidir.

5. Uşaq ədəbiyyatının formalaşmasına təsiri

- Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının ilk nümunələrinin böyük qismi məhz nağıl süjetləri, folklor motivləri və xalq obrazları əsasında yazılıb.
- Nağıl janrı uşaq kitablarının, dərsliklərin, jurnalların, animasiya və teatr nümunələrinin yaranmasına təkan verib.

6. Uşaqlar üçün müasir adaptasiyalarda rolu

- Son illərdə Azərbaycan nağılları rəngli kitablar, jurnallar (“Göyərçin”, “Göy qurşağı”), audio-nağıllar, animasiya filmləri və interaktiv platformalar vasitəsilə yeni formada təqdim olunur.
- Nağılların bu cür yenilənmiş variantları uşaqların onları daha asan qavramasına və gündəlik həyatlarına daxil etməsinə şərait yaradır.
- Müasir adaptasiyalar həm klassik mətnləri qoruyur, həm də uşaqların maraqlarına uyğunlaşdıraraq uşaq ədəbiyyatına yeni nəfəs gətirir.

Azərbaycan nağılları uşaq ədəbiyyatının ən möhkəm təməllərindən biridir. Onlar:

- dili zənginləşdirir,
- düşüncəni inkişaf etdirir,
- milli-mənəvi dəyərləri ötürür,
- tərbiyəvi nümunələr təqdim edir,
- ədəbiyyatın bu günə qədər gəlib çıxmasına və yeni əsərlərin yaranmasına böyük təsir göstərir.

Bu səbəbdən Azərbaycan nağılları təkcə folklor mirası deyil, **milli uşaq ədəbiyyatının inkişafında aparıcı və əvəzolunmaz vasitədir.**

Beləliklə, müxtəlif yaş qrupları üçün uyğunlaşdırılmış kitabların, jurnalların və müasir rəqəmsal vasitələrin təqdim edilməsi Azərbaycan dili biliklərinin sistemli şəkildə inkişafına imkan yaradır. Müasir tədris resurslarının bir-birini tamamlayan formada istifadəsi uşaqlarda oxu vərdişlərinin möhkəmlənməsinə, söz ehtiyatının genişlənməsinə, nitq mədəniyyətinin formalaşmasına və ana dilinə olan marağın artmasına xidmət edir. Bu isə gələcək nəsillərin dil və mədəni kimliyini qoruyan, eyni zamanda müasir dünyanın tələblərinə uyğun şəkildə inkişaf edən vətəndaş kimi formalaşmasına mühüm töhfə verir. Uşaqların və yeniyetmələrin mənəvi, intellektual, estetik tərbiyəsi onların aldıkları mənəvi qida ilə birbaşa bağlıdır. Şəxsiyyətin sosiallaşmasında kütləvi informasiya vasitələri və kitablar böyük rol oynayır. İnformasiya texnologiyalarının, İnternetin həyatımıza bu qədər dərinə nüfuz etdiyi, gündəlik yaşamımızın ayrılmaz bir hissəsinə çevrildiyi müasir dövrdə mütaliyəyə, kitaba marağı saxlamaq, xüsusən kiçikyaşlı oxucuları buna həvəsləndirmək çox mühüm vəzifədir. Çünki heç bir texnoloji vasitə kitabı əvəz edə bilməz. Yetişməkdə olan nəslin tərbiyəsində, dünyagörüşünün formalaşmasında uşaq ədəbiyyatı danılmaz əhəmiyyətə

malikdir. Uşaq ədəbiyyatını ümumi ədəbiyyatdan ayırmağa imkan verən əsas meyar “uşaq-oxucudur”. Ədəbiyyatşünaslar bu meyarı rəhbər tutaraq uşaqlar üçün olan əsərləri üç sinifə ayırırlar: 1) bilavasitə uşaqlara ünvanlanmış; 2) uşaq mütaliəsi dairəsinə daxil olan (xüsusi olaraq uşaqlar üçün yaradılmayan, lakin onlarda maraq oyadan); 3) uşaqların özlərinin yaratdıqları “Uşaq ədəbiyyatı” - təxəyyüldəki (çox zaman isə tamamilə real olan) uşaq dialoqda yaradılan, uşaqların dünya qavrayışına uyğun olan ədəbiyyat dedikdə, bu qruplardan daha çox birincisi nəzərdə tutulur. Lakin bu və ya digər əsəri tam əminliklə bu qrupa aid etmək heç də həmişə asan deyil. Bunun üçün əsas meyarlar kimi aşağıdakıları göstərmək olar:

a) yazıçının həyatda olduğu zaman onun icazəsi ilə əsərinin uşaq nəşrində dərc olunması (xüsusi olaraq “uşaqlar üçün” qeydi olan jurnalda, kitabda və s.)

b) uşaqlara həsr olunması;

c) əsərin mətnində kiçikyaşlı oxucuya müraciətlərin olması.

Lakin bu meyarların özləri də çox etibarlı deyil və onlardan mexaniki şəkildə istifadə etmək olmaz. Burada yalnız bioqrafik məlumatların, əsərin xarakterinin və hər bir halda fərdi olan bu meyarların məzmunu tətbiq oluna bilər.

Uşaq ədəbiyyatı bir çox hallarda böyüklər üçün olan ədəbiyyatdan daha mühafizəkardır. Bu, onun bədii yaradıcılıq çərçivələrindən kənara çıxan əsas spesifik funksiyası – uşaqda dünya haqqında ilkin, tam, obrazlı təsəvvürün formalaşdırılması ilə izah olunur.

Uşaqlar arasında Azərbaycan dili biliklərinin sistemli şəkildə inkişafı

Uşaqlar arasında Azərbaycan dili biliklərinin sistemli şəkildə inkişafı cəmiyyətin gələcək intellektual potensialının formalaşması baxımından xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Ana dilinin düzgün mənimsədilməsi yalnız şagirdlərin məktəb göstəricilərinə deyil, həm də onların düşünmə tərzinə, kommunikasiya bacarıqlarına, mədəni kimliyinə və ümumi dünyagörüşünə bilavasitə təsir göstərir. Buna görə də Azərbaycan dili biliklərinin erkən yaşlardan başlayaraq ardıcıl və məqsədyönlü şəkildə formalaşdırılması müasir təhsil sisteminin mühüm istiqamətlərindən biri kimi çıxış edir. Sistemli dil inkişafı ilk növbədə uşağın yaş xüsusiyyətlərinə uyğun qurulmuş tədris mühitini tələb edir. Məktəbəqədər dövrdən başlayaraq uşaqlara təqdim edilən danışiq oyunları, fonetik məşqlər, ritmik şeirlər, tapmacalar və interaktiv məşğələlər onların nitq aparatını inkişaf etdirir, söz ehtiyatını artırır və ünsiyyət bacarıqlarının

formalaşmasına şərait yaradır. Bu mərhələdə məqsəd uşağın dili şifahi formada mənimsəməsi, sadə ifadələri sərbəst şəkildə istifadə etməsi və dilə qarşı müsbət emosional münasibət yaratmasıdır. İbtidai təhsil pilləsində Azərbaycan dilinin sistemli şəkildə mənimsənilməsi üçün oxu, yazı, qrammatika və nitq mədəniyyəti üzrə ardıcıl şəkildə qurulmuş tədris proqramları mühüm rol oynayır. Şagirdlər bu mərhələdə sözləri düzgün tələffüz etməyi, sadə cümlə quruluşlarını anlamağı, hekayələri və qısa mətni dərk etməyi, fikrini yazılı və şifahi formada ifadə etməyi öyrənirlər. Bu prosesdə müasir vəsaitlərdən – rəngli dərsliklər, illüstrasiyalı mətnlər, interaktiv tapşırıqlar və elektron resurslardan – istifadə şagirdlərin dilə marağını daha da artırır. Orta təhsildə uşağın Azərbaycan dili bilikləri daha da dərinləşdirilir. Bu mərhələdə qrammatik qaydaların tətbiqi, mətnin strukturunun təhlili, sözlərin mənşəyi, üslubi xüsusiyyətlərin mənimsənilməsi və bədii dil vasitələrinin öyrənilməsi əsas yer tutur. Şagirdlər tədricən mətnləri analiz etməyi, müqayisə aparmağı, qrammatik formaları praktik şəkildə tətbiq etməyi öyrənirlər. Dilin məzmun, üslub və semantik xüsusiyyətlərinin mənimsənilməsi uşaqlarda düşüncə çevikliyini artırır, onları yaradıcı yanaşmaya sövq edir. Yuxarı siniflərdə Azərbaycan dili biliklərinin sistemli inkişafı tənqidi düşünmə, analitik təhlil, mətnin interpretasiyası və yazı bacarıqlarının formalaşdırılması ilə müşahidə olunur. Şagirdlər ədəbi mətnləri oxuyub təhlil edir, esse və referatlar yazır, müxtəlif üslublarda danışmaq və yazı nümunələri yaradırlar. Bu isə onların dil imkanlarını genişləndirir, fikirlərini daha dolğun, məntiqli və dəqiq ifadə etməyə kömək edir. Eyni zamanda dilin mədəni dəyər kimi dərk edilməsi gənclərdə ana dilinə bağlılıq hissini möhkəmləndirir.

Uşaqlar arasında Azərbaycan dili biliklərinin sistemli inkişafı yalnız məktəblə məhdudlaşmamalı, ailə, cəmiyyət və media tərəfindən də dəstəklənməlidir. Kitab oxumaq vərdişinin formalaşdırılması, ədəbi tədbirlərin təşkili, dil mədəniyyətini təbliğ edən jurnallar və televizya proqramlarının yaradılması, elektron və interaktiv platformaların tətbiqi bu prosesə mühüm töhfə verir. Müasir rəqəmsal mühitdə uşaqlara müxtəlif yaş qruplarına uyğun elektron kitablar, audio mətnlər, dil oyunları və tədris platformaları təqdim etmək Azərbaycan dilinin öyrənilməsini daha əlçatan və maraqlı edir. Nəticə etibarilə, Azərbaycan dili biliklərinin uşaqlar arasında sistemli şəkildə inkişafı ardıcıl təlim, müxtəlif tədris vəsaitlərinin düzgün seçimi, müasir texnologiyaların tətbiqi və sosial-mədəni mühitin dəstəyi ilə həyata keçirilə bilər. Bu proses gələcək nəsillərin ana dilinə hakim, səlis danışan, geniş dünya görüşünə və yüksək nitq mədəniyyətinə malik fərdlər kimi formalaşmasına xidmət edir.

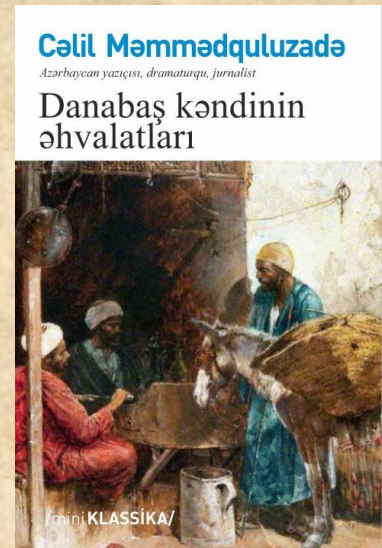
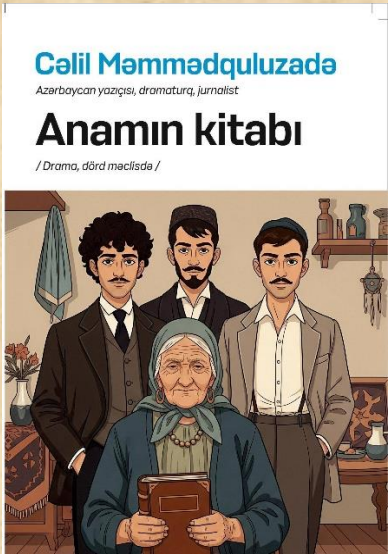
Faktiki olaraq, uşaq ədəbiyyatı – dünyanın bədii əksinin xüsusi üsuludur. Uşaq əsərlərinin məzmunu mütləq şəkildə uşaq psixologiyası ilə uyğun olur (əks halda, əsər qəbul olunmayacaq və ya hətta uşağa zərər vuracaq). Tədqiqatçıların müşahidələrinə görə, uşaqlar xoşbəxt sonluğu gözləyirlər, harmoniya hissi onlar üçün zəruridir. Uşaqlar hətta nağıllarda, fantastik əsərlərdə belə həqiqilik axtarırlar. Onlar hələ kitabla mübahisə edə bilmirlər, onlara onlarla həmfikir olan həmsöhbət lazımdır. Uşaq ədəbiyyatımızın inkişafında ən önəmli faktor isə dildir. Çünki uşağın dünyagörüşünün formalaşmasında, düşüncə tərzinin zənginləşməsində və milli kimliyə bağlılığında dilin rolu danılmazdır. Dil həm yaradıcılığın təməl daşı, həm də gələcəyin oxucusunu formalaşdıran ən təsirli vasitədir. Bəli, Dil cəmiyyətin ən dəyərli mənəvi sərvətidir. Hər bir xalqın inkişafı, həyatı, mübarizəsi onun dili ilə sıx bağlıdır. Belə ki, hər bir xalq öz tarixini, milli mənəvi dəyərlərini, adət-ənənəsini gələcək nəsillərə məhz dil vasitəsilə çatdırır. Rus pedaqoqu K. D. Uşinskinin dediyi kimi bir xalqı məhv etmək üçün onun dilini əlindən almaq kifayətdir. Elə buna görə də tarix boyu yurdumuza hücum edən yadellilər ilk əvvəl dilimizi məhv etməyə çalışmışlar. Biz də məhz bu səbəbdən dilimizi qorumalı, ona sahib çıxmalıyıq. Bütün xalqlarda olduğu kimi, Azərbaycan xalqının da dili onun milli varlığını müəyyən edən başlıca amillərdəndir. Dilimiz xalqın keçdiyi bütün tarixi mərhələlərdə onunla birgə olmuş, onun taleyini yaşamış, müxtəlif problemlərlə qarşılaşmışdır. O xalqın ən ağır günlərində belə onun milli mənliliyini, xoşbəxt gələcəyə olan inamını qoruyub möhkəmləndirmişdir. İnkişaf etmiş zəngin dil mədəniyyətinə sahib olan xalq əyilməzdir, ölməzdir, böyük gələcəyə malikdir. Ona görə də xalqımıza ulu babalardan miras qalan bu ən qiymətli milli sərvəti hər bir Azərbaycan övladı göz bəbəyi kimi qorumalı, daim qayğı ilə əhatə etməlidir. Bu bizim müqəddəs vətəndaşlıq borcumuzdur.

Dilimizin təbliği, onun qorunması bütün kitabxanaların başlıca vəzifələrindən biridir. Kitabxanalarda bununla əlaqədar bir sıra tədbirlər həyata keçirmək mümkündür. Əgər məqsədimiz uşaqlara öz ana dillərini sevdirmək, ona hörmətlə yanaşmağı öyrətməkdirsə, ilk əvvəl biz kitabxanaçılar uşaqları düzgün istiqamətləndirməli, onların diqqətini cəlb etmək üçün aşağıdakı xüsusiyyətləri nəzərə almalıdır: Əgər kitabxanaçı öz nitqini düzgün, gözəl, ifadəli qurursa, izah edəcəyi müddəaları aydın, xoşagələn ifadələrlə açıqlayırsa, onun informasiyası, səs tonu, mimika və jestləri fikrin düzgün çatdırılmasına istiqamətləndirilsə, həmişə öz böyük məsləhətçisinə bənzəmək istəyən uşaq onun bütün hərəkətlərini özündə əks etdirməyə çalışacaq və beləliklə dilimizin zəngin incəliklərindən yerli-yerində istifadə edə

biləcək. Təcrübələrdən belə qənaətə gəlmək olar ki, kitabxanaçının düzgün qurulmuş nitqi uşaqlarda böyük maraq oyadır.

Azərbaycan ədəbiyyatında bir çox sənətkarlarımızın yaradıcılığında ana dili mövzusunə geniş yer verilmişdir. N. Nərimanov, Y. V. Çəmənzəminli, Əli bəy Hüseynzadə, Əli Nəzmi, Ömər Faiq Nəmanzadə, Cəlil Məmmədquluzadə öz yaradıcılıqlarında ana dili mövzusunə müraciət etmişlər. Kitabxanaçı tərəfindən oxucuları həmin sənətkarlarımızın doğma dilimizə həsr etdikləri əsərlər barədə məlumatlandırmaları məqsədə uyğundur. Ana dilimizlə əlaqədar müxtəlif problemləri öz əsərlərində əks etdirən bir neçə yazığımız haqqında məlumatı sizə təqdim edirik.

Y. V. Çəmənzəminli ana dilimizlə bağlı bir sıra məqalələrin müəllifidir. Yazıcının əsərləri 2005-ci ildə 3 cildə nəşr olunmuşdur. Kitabın üçüncü cildində yer alan məqalələr arasında dil haqqında məqalələr öz əksini tapmışdır. “Dil məsələsi”, “Əcəmilik möhürü və onunla mübarizə” adlı məqalələr ana dilimizə həsr olunub. Hər iki məqalədə dillimizin kökünün daha yaxşı öyrənilməsi məsələsi ilə yanaşı, yazıçılarımızın anlaşıqlı dildə yazmaları, əhalinin dil cəhətdən maarifləndirilmələri

tövsiyyə olunur. Yazıçı həm də uşaqların ana dilində oxuyub yazmamalarından, yazıçıların farsca yazmalarından, hətta adi cəmiyyət üzvlərinin sənəd və məktub yazdıqları zaman belə fars dilinə müraciət etmələrindən şikayət edir. Ana dilimizlə bağlı yazıb-yaratmış yazıçılarımızdan biri də Əli bəy Hüseynzadədir. Əli bəy Hüseynzadənin Azərbaycanın amalına həsr etdiyi məqalələri içərisində ana dili ilə bağlı olanları xüsusilə oxucularda maraq doğurur. “Qəzetimizin dili haqqında bir neçə söz”, “Türklər kimdir və kimlərdən ibarətdir?”, “Gözüaçıq tacirlərimizə xitab”, “Yenə dil müşküləti”,

“İngilis əsarı türk dilində” kimi məqalələrdə yazıçı dilimizlə bağlı müxtəlif problemlərə toxunur.

Yaradıcılığında ana dilimizə geniş yer verən sənətkarlardan danışarkən C. Məmmədquluzadənin adını çəkməmək qeyri-mümkündür.

C. Məmmədquluzadənin “Azərbaycan” məqaləsində də ana dilimizdən söhbət açılır. Məqalədən bir parçanı sizə təqdim edirik:

Bəzi vaxt otururam və papağımı qabağıma qoyub fikrə gedirəm, xəyalata cumuram. Özümdən soruşuram ki:

Mənim anam kimdir?

Öz-özümə də cavab verirəm ki:

- Mənim anam rəhmətlik Zəhrabanu ana idi.
- Dilim nə dilidir?
- Azərbaycan dilidir.
- Yəni vətənim haradır?
- Azərbaycan Vilayətidir.

Dramaturqun “Anamın kitabı”, “Dəli yığıncağı”, “Danabaş kəndinin məktəbi” əsərləri ana dili ilə bağlı əsərlərdir. Cəlil Məmmədquluzadənin əsərləri Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin “Azərbaycan dilinə latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” 12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı ilə nəşr olunmuş və kitabxanalara hədiyyə olunmuşdur. Kitabın nəşri dörd cilddə həyata keçirilmişdir. Adını çəkdiyimiz əsərlər kitabın birinci cildində yer almışdır. Bu cild 2004-cü ildə “Öndər nəşriyyat ” tərəfindən Bakıda çap olunmuşdur. Oxucuların marağına səbəb olan tədbirlərdən biri də icmallardır. İcmallar əlaqədar mövzu haqqında oxucularda geniş təəssürat yaradır. Bu səbəbdən də C. Məmmədquluzadənin “Anamın kitabı” əsərinin icmalının keçirilməsi oxucularda maraq doğurar. Yazıçı “Anamın kitabı” tragikomediyasını 1920-ci ildə qələmə almışdır. Əsərdə müstəqillik, soykökə bağlılıq, azərbaycançılıq məsələləri ilə yanaşı ana dili probleminə toxunulur. Dramda Zəhrabəyim ananın oğulları ayrı-ayrı ölkələrdə təhsil alıb geri qayıtmışlar. Lakin onlar təhsil aldıkları müddətdə öz dillərini unutmuş, qaldıkları ölkələrin dillərini öyrənmişlər. Qardaşlar hətta bir-birlərini də başa düşmür, analarına fikirlərini başa sala bilmirlər. Ananın övladlarını birliyə, qarşılıqlı anlaşmaya dəvət etmək cəhdləri heç bir nəticə

vermir. Dram hər bir azərbaycanlı övladını öz dilini sevməyə, ölkə sərhədlərindən kənarda olduqda belə onu unutmamağa çağırır. Əsərlərdən də göründüyü kimi vətəncilik, ana dili, müstəqillik kimi məsələlər C. Məmmədquluzadənin əsərlərinin əsasını təşkil edir. Bu səbəbdən də oxucular tərəfindən bu əsərlərin oxunması onların ana dilimizə, vətənimizə olan məhəbbətini daha da artırır. Qeyd etmək lazımdır ki, şagirdlərin müxtəlif inşa müsabiqələrində iştirakı onların ana dilimizə maraq və məhəbbətini artırır, onların bu sahədəki qabiliyyətlərini inkişaf etdirir. Ona görə də kitabxanalar tərəfindən bu kimi müsabiqələrin keçirilməsi yaxşı nəticələr verir. Xüsusən şeir müsabiqəsinin keçirilməsi məqsədə uyğundur. Müsabiqədə ən səlis, rəvan, gözəl intonasionalı şeir deyən və qalib gələn uşaqlara təşkil olunmuş müxtəlif hədiyyələrlə yanaşı C.Məmmədquluzadə, Ə. Hüseynzadə, Əli Nəzmi, Y. V. Çəmənəminlinin və ana dilimizlə bağlı yazan başqa yazıçı və şairlərimizin kitablarının hədiyyə olunması onların həvəsini daha da artırır. Bəli, insanın bütün həyatı dillə bağlıdır. O lap balaca vaxtından ətrafındakıların danışığını eşidə-eşidə dil açmağa başlayır. Hələ heç əməlli başlı danışa bilmədiyi zamanlarda ana laylasındakı şirinliyi, doğmalığı hiss edir, nənəsinin nağıllarında hər sözün ahəngini öz zehninə hopdurmağa cəhd göstərir. Belə ki, dilimizin bizə sevdirlməsində analarımızın rolu əvəzsizdir. Anamız şirin laylaları, nazlamaları, nağılları ilə bizə ana dilimizi aşlamış, onu bizə sevdirmişdir.

Uşaq yavaş-yavaş böyüyüb məktəb illərinə qədəm qoyur. Müəllimin canlı söhbətləri, oxuduğu kitablar, heç özü də hiss etmədən, onun nitqini gündən günə zənginləşdirir, cilalayır. Hər birimiz böyüdükcə dilimizin şirinliyini hiss etmiş, onun sadəliyini, gözəlliyini və əzəmətini duyaraq onu daha çox sevməyə başlamışıq.

<https://www.youtube.com/watch?v=OWuKgVFXQAo>

Mənim anam
Savadsızdır,
Adını da yazı bilmir
Mənim anam...
Ancaq mənə,
Say öyrədib,
Ay öyrədib,
İl öyrədib;

Ən vacibi:
Dil öyrədib
Mənim anam...
Bu dil ilə tanımışam
Həm sevinci,
Həm də qəmi...
Bu dil ilə yaratmışam
Hər şeirimi,
Hər nəğməmi.
Yox, mən heçəm,
Mən yalanam,
Kitab-kitab sözlərimin
Müəllifi- mənim anam!..

Bizim ana dilimiz Azərbaycan dilidir. Biz bu dilin sədası altında böyüyüb boya-başa çatmışıq. Xalqımızın qəhrəmanlıq salnaməsini yaradan Koroğlu da, Babək də bu dildə danışmış, Xətai, Füzuli kimi sənətlərlərimiz öz sənət nümunələrini bu dildə yaratmışlar. Bir sıra dünya ədəbiyyatı nümayəndələri də dilimizin gözəlliyinə heyran qalmış onu yüksək qiymətləndirmişlər: Böyük Fransa yazıçısı Aleksandr Düma dilimizin gözəlliyi haqqında belə bir ifadə işlətməmişdir: “Bu dildə sait səslərin çox olması və ahəng qanunu həmin dili ən yaxşı musiqi dili imkanına malik etmişdir. Azərbaycan xalqı şair xalqdır. Burada analar öz uşaqlarını şeirlə, laylalarla yatırırlar.”

Bəli, həqiqətən də bizim dilimiz geniş imkanlara malik bir dildir. Lakin onun bu səviyyəyə çatması heç də asanlıqla mümkün olmamışdır.

Doğma dilimiz bu günümüzdə gələcə kimi məşəqqətli yollar keçmiş, əsrlər boyu təzyiqlərə məruz qalmışdır. Sasaniyənin, ərəblərin, monqolların, rusların işğalları zamanı dilimizə böyük təsirlər olmuşdur. Lakin bütün bunlara baxmayaraq ana dilimiz öz varlığını qoruyub saxlaya bilmiş, bütün sınaqlardan üzə ağ çıxmışdır.

Dil açanda ilk dəfə ana söyləmişik biz,
“Ana dili” adlanır bizim ilk dərsləyiniz.
İlk mahnımız laylanı anamız öz südüylə
İçirir ruhumuza bu dildə gilə-gilə.

Bu dil, - bizim ruhumuz, eşqimiz, canımızdır,
Bu dil, - bir-birimizlə əhdi-peymanımızdır.

Bu dil, - tanıtmış bizə bu dünyada hər şeyi.
Bu dil, - əcdadımızın bizə qoyub getdiyi
Ən qiymətli mirasdır, onu gözlərimiz tək
Qoruyub, nəsillərə biz də hədiyyə verək.

Bizim uca dağların sonsuz əzəmətindən,
Bizim uca dağların sonsuz əzəmətindən,
Yatağına sığmayan çayların hiddətindən
Bu torpaqdan, bu yerdən
Elin bağrından qopan, yanıqlı nəğmələrdən,
Güllərin rənglərindən, çiçəklərin iyindən,
Mil düzünün, Muğanın sonsuz genişliyindən,
Ağ saçlı babaların əqlindən kamalından,
Düşmənin üstünə cuman o Qıratın nalından
Qopan səsdən yarandın.
Sən xalqımın aldığı ilk nəfəsdən yarandın.

Ana dilim, səndədir xalqın əqli, hikməti,
Ərəb oğlu məcnunun dərdi səndə dil açmış.
Ürəklərə yol açan Füzulinin sənəti,
Ey dilim, qüdrətinlə dünyalara yol açmış.
Səndə mənim xalqımın qəhrəmanlıqlarla dolu
Tarixi varaqlanır,
Səndə neçə min illik mənim mədəniyyətim,
Şan-şöhrətim saxlanılır.
Mənim adım sanımsan,
Namusum vicdanımsan.

Bu dil, - tanıtmış bizə dünyada hər şeyi,
Bu di, - əcdadımızın bizə qoyub getdiyi
Ən qiymətli mirasdır, onu gözlərimiz tək
Qoruyub nəsillərə biz də hədiyyə verək.

Ey öz doğma dilində danışmağı ar bilən,
Bunu iftixar bilən
Modalı ədəbazlar

Qəlbini oxşamır qoşmalar, telli sazlar.
Qoy bunlar mənim olsun.
Ancaq vətən çörəyi,
Sizlərə qənim olsun.

Dövlət dilimizin inkişafında, hazırki mövqeyinə çatmasında ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin xidmətləri danılmazdır. Dövlət başçımızın “Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında ” imzaladığı 18 iyun 2001-ci il tarixli fərman müstəsna əhəmiyyətə malikdir. Heydər Əliyevin başladığı bu siyasət prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilməkdədir. Əsrlərin əmanəti olan doğma dilimizi qorumaq, ona hörmətlə yanaşmaq hamımızın müqəddəs borcumuzdur.

Müasir dövrdə uşaq ədəbiyyatımız ənənləri qorumaqla yanaşı, yeni, daha çağdaş ifadə formaları tapmaqla inkişaf edir. Bu gün uşaq ədəbiyyatımızda İ.Tapdıq, Z.Xəlil, Q.İsabəyli, R.Yusifov, Ə.Quluzadə kimi artıq bu sahədə öz möhürünü vurmuş yazıçı və şairlərimizlə yanaşı, S.Nuruqızı, S.Amanova, G.İbrahimova, R.Yusifqızı və digər istedadlı yeni nəsil qələm sahibləri var. Amma təbii ki, uşaq ədəbiyyatımızın da öz problemləri var. Son illərdə ölkəmizdə çap olunmuş uşaq ədəbiyyatı nümunələrindən aşağıdakıları göstərmək olar: İlyas Tapdıqın “Şeir sevən balalar” (2005); Zahid Xəlilin “Dünyanın ən balaca nağılları” (2002), “Orxan və dostları” (2004), “Yumru yumaq və Qumru” (2011); Qəşəm İsabəylinin “Ay külək, nə əsirsən?” (2006), “Elnur, Əkil və onların başına gələnlər” (2004), Rafiq Yusifovun “Aylı cığır” (1992); “Daha uşaq deyiləm” (2006); Ələmdar Quluzadənin “Alay komandiri” (1999); “Məhləmin uşaqları” (2004); “Qürbətə düşən daş” (2008), “Dilotu” (2009); Oqtay Rzanın “Baldan şirin balalar” (2008), “Uşaq təbəssümü” (2009); Bahar Bərdəlinin “Ağ kəpənək” (1998); Sevinc Nuruqızının “Çərpələng” (2002), “İpəkçinin macəraları” (2007), “Aysu və Ay” (2009).

Respublikamızda uşaq kitabxanalarına metodik rəhbərlik göstərən F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası 60 illik fəaliyyəti dövründə yaranan ənənələri, təcrübəni qorumaqla yanaşı, yeniliklərdən, xüsusən yeni informasiya texnologiyalarından öz fəaliyyətində geniş şəkildə istifadə edir. Bu gün respublikamızda kitabxanaların uşaq ədəbiyyatı ilə komplektləşdirilməsində olan problemlər xeyli dərəcədə aradan qalxıb. Uşaqlar arasında test sorğusu keçirməklə onların ana dilimiz haqqında olan biliklərinin nə səviyyədə olduğunu müəyyən etmək olar. Bu məqsədlə də aşağıda sizə 10 sualdan ibarət testi təqdim edirik.

1. Dünyada neçə dil ailəsi var?
 - A. 5
 - B. 4
 - C. 6
 - D. 7

2. Aşağıdakılardan hansı səhvdir?
 - A. Hind-Avropa dilləri dünyada mövcud olan dil ailələrindən biridir.
 - B. Azərbaycan dili oğuz dil qrupuna aiddir.
 - C. Dilimiz ilk dəfə Ş.İ. Xətai tərəfindən dövlət dili elan olunmuşdur.
 - D. Azərbaycan dili XVII əsrdə formalaşmışdır.

3. Azərbaycan dili ilk dəfə neçənci ildə dövlət dili elan olunmuşdur?
 - A. 1501
 - B. 1601
 - C. 1991
 - D. 1995

4. Doğma dilimiz ilk dəfə kim tərəfindən dövlət dili elan olunmuşdur?
 - A. Uzun Həsən
 - B. Şah İsmayıl Xətai
 - C. Məhəmməd Cahan Pəhləvan
 - D. Məmməd Əmin Rəsulzadə

5. Türk dilləri hansı dil qruplarına bölünür?
 - A. Altay, qıpçaq
 - B. Oğuz, karluq
 - C. Batu, qırğız
 - D. Oğuz, karluk, qıpçaq

6. Azərbaycan dili aşağıdakı dil qruplarından hansına aiddir?
 - A. Karluk
 - B. Qıpçaq
 - C. Oğuz
 - D. Qaqauz

7. Azərbaycan dili ilə bağlı fikirlər konstitusiyamızın neçənci maddəsində öz əksini tapmışdır?

A.45

B.46

C.47

D.48

8. “Dövlət dilinin təkmilləşdirilməsi haqqında” fərman H. Əliyev tərəfindən neçənci ildə imzalanmışdır?

A. 2001

B. 1999

C. 2002

D. 2000

9. Azərbaycan ədəbi dilini lüğət tərkibində nə qədər söz var?

A. 100 000

B. 200 000

C. 300 000

D. 50 000

10. “Azərbaycan dilində kütləvi nəşrlərin latın qrafikası ilə həyata keçirilməsi haqqında” sərəncam İlham Əliyev tərəfindən neçənci ildə imzalanmışdır?

A. 2004

B. 2005

C. 2006

D. 2007

Cavablar :

1.C

6. C

2. D

7. A

3. A

8. A

4. B

9. A

5. D

10. A

Aşağıda müxtəlif yaş qruplarına uyğun olaraq uşaqların Azərbaycan dili biliklərini inkişaf etdirmək üçün **müasir və effektiv vasitələr** (jurnallar, kitablar, əlavə rəqəmsal resurslar) üzrə tövsiyələr təqdim olunur:

3–6 yaş (məktəbəqədər dövr)

Kitablar

Nəşr: *Şəkilli ensiklopediyalar, nağıl kitabları, məntiqi tapmacalar*

Məzmun: Rəngarəng illüstrasiyalar, qısa mətnlər, sadə cümlələr

Tövsiyə olunan nümunələr:

“Azərbaycan nağılları” balacalar üçün

“Əlifba kitabı” (illüstrasiyalı)

“Tap tap, tapmaca!” (məntiq inkişafı)

Uşaq jurnalı

“Göyərçin”, “Göy qurşağı”, “Bala dili” – ibtidai siniflər üçün xüsusi buraxılışlar – erkən yaş üçün sadələşdirilmiş hekayələr və tapşırıqlar. “Azərbaycan Uşaqları” – maarifləndirici məqalələr, oyunlar, dil tapşırıqları

“Bala Dünyası” – rəngli şəkillər, oyunlar, şeir və kiçik hekayələr

Rəqəmsal vasitələr

Şifahi nitqin inkişafı üçün audiokitablar

Əlifba öyrədən interaktiv mobil tətbiqlər (Azərbaycan dilində)

7–10 yaş (ibtidai sinif)

Kitablar

Oxu bacarığını və söz ehtiyatını gücləndirən əsərlər:

“Məktəbli üçün oxu kitabı”

Uşaqlar üçün adaptasiya edilmiş klassiklər: *Nizami Gəncəvi, Abdulla Şaiq, Səməd Vurğun.....*

Rəqəmsal vasitələr

İnteraktiv gramatika və imla təlimləri

Oxu mətnləri ilə onlayn test platformaları

Animasiya edilmiş hekayələr və video-dərslər

11–14 yaş (orta yaş qrup)

Kitablar

Yüngülləşdirilmiş klassik və müasir Azərbaycan ədəbiyyatı:

Uşaqlar üçün seçmə hekayələr

“Uşaqlar üçün dünya ədəbiyyatı seriyası” (Azərbaycan dilində)

Jurnallar

“Füyuzat”, “Azərbaycan”, “Göyərçin”, “Göy qurşağı” – ədəbiyyat biliklərini artırmaq üçün

Dil tapşırıqları və testlər təqdim edən məzmunlar

Rəqəmsal vasitələr

Elektron kitab platformaları (rəqəmsal kitabxanalar)

Onlayn dil laboratoriyaları (qrammatika + lüğət + yazı təlimi)

Qısa maarifləndirici videolar

15–17 yaş (yuxarı sinif)

Kitablar

Azərbaycan ədəbiyyatından orijinal və müasir əsərlər

İmla, üslub və sintaksis üzrə hazırlıq vəsaitləri

Abituriyentlər üçün Azərbaycan dili və ədəbiyyat test topluları

Jurnallar

“Azərbaycan müəllimi” – dil-ədəbiyyat rubrikaları

Ədəbi-bədii jurnal: “Ulduz”, “Azərbaycan”, “Füyuzat” (gənclər üçün uyğun materiallar)

Rəqəmsal vasitələr

Onlayn imtahan hazırlıq platformaları

Ədəbi əsərlərin interaktiv xülasələri

Esse yazmağı öyrədən rəqəmsal kurslar

Tövsiyə olunan əlavə müasir yanaşmalar

Məktəblər üçün **rəqəmsal oxu klubları**

Uşaqlar tərəfindən **animasiya və hekayə yaradılması layihələri**

Müasir dil öyrənmə tətbiqləri

Valideynlər üçün “evdə dil inkişafı” üzrə təlim paketləri

Uşaqlar arasında Azərbaycan dili biliklərinin sistemli inkişafı

Azərbaycan dili uşaqların düşünmə qabiliyyətinin, ünsiyyət bacarıqlarının, mədəni özünüdərk prosesinin və tədris uğurlarının əsasını təşkil edir. Bu metodik vəsait müxtəlif yaş qruplarının dil inkişafı üçün nəzərdə tutulmuş müasir, praktiki və pedaqoji cəhətdən əsaslandırılmış metodların tətbiqini məqsəd qoyur. Vəsaitdə dil bacarıqlarının – dinləmə, danışma, oxu, yazı, qrammatika və söz ehtiyatı – kompleks inkişafı üçün konkret üsullar, məşğələlər, dərs modelləri və qiymətləndirmə meyarları təqdim olunur. Müxtəlif yaş qruplarında Azərbaycan dili biliklərinin ardıcıl, sistemli və müasir metodlarla inkişafı üçün praktiki yol xəritəsi təqdim etmək.

Vəzifələr: Dilin qavranılması üçün yaşa uyğun metodların müəyyənləşdirilməsi, Müasir dərslərin formalarının tətbiqi, Yaradıcılıq və ünsiyyət bacarıqlarını genişləndirmək, Kitab, jurnal və elektron resurslardan məqsədyönlü istifadə yollarını göstərmək, Qiymətləndirmə və monitorinq prosesini sistemləşdirmək

Yaş qrupları üzrə metodik tövsiyələr:

Məktəbəqədər yaş (3–6 yaş), Metodik yanaşma, Oyun əsaslı təlim, Sensor və vizual materiallar, Sadə söz və ifadələr, Ritm, musiqi və hərəkət vasitəsilə dil vərdislərinin inkişafı

Məşğələ nümunələri

“Tonu tap” oyunu – müəllim bir şəkil göstərir, uşaqlar həmin obyektin adını deyir.

Səs təqlidi məşqləri – fonemlərin düzgün tələffüzü üçün heyvan səsləri, ətraf səslər.

“Nağıl qururuq” – uşaqlar şəkillərə əsasən qısa hekayə qurur.

Tövsiyə olunan vəsaitlər: Şəkilli kitablar və əlifbalar; Uşaq jurnalları (“Göyərçin”, “Bala Dünyası”)

Audiokitab və animasiyalar

İbtidai sinif (7–10 yaş)

Metodik yanaşma: Oxu texnikasının formalaşdırılması, Sadə qrammatik qaydaların izahı, Danışiq və yazı bacarığının təməli, Oyunlaşdırılmış tapşırıqlar

Dərs nümunəsi:

Mövzu: Sözlərin düzgün yazılışı

Metod: Klaster, kartlarla oyun, qrup işi

Tapşırıq: Qarışıq verilmiş sözlərdən cümlə qurmaq; səhvi tapmaq; qısa mətn yazmaq.

Vəsaitlər: Oxu kitabları, Uşaqlar üçün adaptasiya edilmiş klassik hekayələr, İnteraktiv iş vərəqləri, Dil oyunları (onlayn və oflayn)

Orta yaş qrup (11–14 yaş)

Metodik yanaşma: Qrammatikanın praktik tətbiqi, Mətnin təhlili bacarıqları, Üslubi fərqləri tanıma, Söz ehtiyatının genişləndirilməsi

Tapşırıq nümunələri: Mətnin strukturu – giriş, inkişaf, nəticə hissələrinin müəyyən edilməsi, Sinonim və antonim axtarışı, Dialoq yazmaq – iki obraz arasında qısa dialoq qurmaq

Tövsiyə olunan vəsaitlər:Yeniyetmələr üçün bədii ədəbiyyat, Maarifçi jurnallar, Elektron kitabxanalar

Video-dərslər: Yuxarı sinif (15–17 yaş)

Metodik yanaşma, Analitik təhlil, Esse yazı bacarıqları, Üslubiyyat və nitq mədəniyyəti, Müstəqil tədqiqat işləri, Tapşırıq nümunələri

Nümunə esse: “Ana dilinin mənim həyatımda rolu”

Mətn müqayisəsi: Bədii və publisistik mətnlərin fərqləri, Orfoqrafiya və orfoepiya təlimləri

Vəsaitlər: Azərbaycan ədəbiyyatı əsərlərinin orijinal mətnləri, Dil və ədəbiyyat üzrə hazırlıq vəsaitləri

Onlayn test platformaları: Müasir təlim metodları, Oyunlaşdırma (Gamification), Dil tapşırıqlarının oyun formatına salınması, Ballar, səviyyələr, nailiyyət nişanları

Rəqəmsal texnologiyalar: Mobil tətbiqlər, Audiokitablar

İnteraktiv tədris platformaları: Virtual oxu klubları, Qrup və cütlərlə iş, Diskussiya və debatlar, Birlikdə mətn yaratmaq

Layihə əsaslı öyrənmə:“Mənim şəhərim” mövzusunda təqdimat, Mini-lüğət hazırlamaq, Mətnlərdən ibarət divar qəzetinin yaradılması

Qiymətləndirmə və monitorinq:Formativ qiymətləndirmə, Kiçik sorğular, Müşahidə kartları

Şagird mətnlərinin analizi: Summativ qiymətləndirmə, Yazılı işlər

Testlər: Danışiq bacarığı üzrə təqdimatlar, Uşağın inkişaf monitorinqi, Aylıq və tematik inkişaf cədvəlləri, Söz ehtiyatı siyahıları, Oxu sürəti və mətn qavrama səviyyəsi

Pedaqoq və valideyn əməkdaşlığı: Evdə oxu saatlarının təşkili

Birgə dil oyunları: Uşağın danışq vərdislərinin gündəlik dəstəklənməsi, Müəllim–valideyn görüşlərində dil bacarıqlarının inkişaf dinamikasının müzakirəsi

Bu metodik vəsait uşaqların Azərbaycan dili biliklərinin sistemli, ardıcıl və yaş xüsusiyyətlərinə uyğun şəkildə inkişafı üçün praktiki təlim modeli təqdim edir. Dil bacarıqlarına dair integrativ yanaşma, müasir texnologiyaların tətbiqi, oxu vərdislərinin gücləndirilməsi və uşaqların aktiv iştiraka cəlb edilməsi onların ana dilində səlis, məntiqli və yaradıcı düşünmə ilə danışmasına və yazmasına şərait yaradır.

Uşaqlarda ana dili biliklərinin və nitq vərdislərinin inkişafı

Ana dilini öyrənmə prosesi uşağın həyatının ilk illərindən başlayır. Başlanğıcda uşaq onun sosial dairəsini təşkil edən insanlarla, yaşlıları ilə ünsiyyət qurmağa başlayır. Ünsiyyət qurma vərdisinin formalaşması, düşüncələrini ana dilində nitq vasitəsi ilə ifadə etməsi uşağın ümumi inkişafının mühüm şərtidir. Nitqin köməyi ilə uşağın müstəqilliyi artır, şəxsi təcrübəsi genişlənir, təfəkkürü zəngin olur. Sözüün köməyi ilə uşaqlarda bu və ya digər psixi proseslər inkişaf edir, şəxsiyyətin xüsusiyyətləri formalaşır. Ana dilinin gözəlliklərinə yiyələnməklə uşaqlar öz fikirlərini kifayət qədər sərbəst, dəqiq və incəliklə deyə bilir və bu, insanlarla təmasda olarkən dildən düzgün şəkildə istifadə edilməsinə, qavramağa gətirib çıxarır. Belə ki, uşaqlar ulu babalarımızdan bizə miras qalan, nəsildən-nəslə ötürülən bəşəri təcrübəni, bilik və bacarığı nitqin köməyi ilə yaşlılardan, xüsusilə onların inkişafında mühüm əhəmiyyət kəsb edən şəxslərdən–valideyn və müəllimlərdən öyrənirlər. Uşaqların mənəvi dünyasının zənginləşməsində, inkişafının düzgün təşkil edilməsində valideynlərin və müəllimlərin üzərinə böyük məsuliyyət düşür.

Dilimizi ədəbi dil normalarına uyğun olaraq istifadə etməliyik

Azərbaycan dili əsrlər boyu digər dillərlə qaynayıb qarışmasına baxmayaraq, həmişə zənginliyini qoruyub saxlayıb və inkişaf edib. Ana dilinin zənginləşməsi, inkişaf etməsi üçün ilk olaraq, dilimizi ədəbi dil normalarına uyğun olaraq istifadə etməliyik. Həm ailədə, həm də məktəbdə ana dilinin leksikologiyasına daxil olan doğma sözlərimizdən istifadə etməli, Azərbaycan dilində bədii qiraətlə daha çox məşğul olmalıyıq. Bu yolda atılacaq addımlardan ən önəmlisi müəllimlə vərdislərini uşaqlar arasında yaymaq və təbliğ etməkdir. Kitab oxuma mədəniyyətini daha erkən yaşlarda uşaqlara aşılamaq dilin inkişafı, eyni zamanda da nitq vərdislərinin formalaşdırılması baxımından önəmlidir. Buna nəzərən biz kitabxanalarda, məktəbimizdə müxtəlif yaşlı şagirdlərin öz yaşlarına uyğun kitab müəlliməsi ilə məşğul olmasına, onlarla rollu oyunların oynanılmasına, bədii əsərlərin ədəbi dil normalarının gözlənilərək səhnələşdirilməsinə diqqət edir, müxtəlif

şeir və inşa müsabiqələri keçiririk. Təbii ki, bu formatda həyata keçən müsabiqələrdə şagirdlərin öz dilində fikirlərini aydın və anlaşıqlı ifadə etmələrinə diqqət göstəririk.

Kitab, jurnal, televiziya verilişləri dilin inkişafına təsir göstərir

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin “Xalqı xalq, milləti millət edən onun doğma dilidir” fikrinə əsaslanaraq qeyd edim ki, doğma dilimiz bizə əjdadlarımızın əmanətidir. Biz də gələcəyin qurucuları olaraq, şagirdlərimizə bu dili saf, zəngin, axıcı olaraq ötürməli, gələcəyimizi öz dilimizlə anlatmalıyıq. Kitab, jurnal, televiziya verilişləri təbii ki, dilin inkişafına təsir göstərir. Çünki elm və texnologiyadan istifadə müasir dövrdə beynəlxalq aləmə inteqrasiya etmək üçün əhəmiyyətlidir. Bu baxımdan, televiziya verilişlərində ədəbi dil normalarına uyğun anlaşıqlı, aydın danışiq dilindən istifadə edilməsi məqsədəuyğundur. Ana dili dərslərlərində verilən nağıl qəhrəmanlarının doğma dilimizdə adlandırılması daha əhəmiyyətlidir. Uşaqlarda

düzgün nitq vərdişlərinin və bacarıqlarının formalaşdırılması ailədən başlayır və məktəbdə davam edir. Bunun üçün həm valideynlər, həm də müəllimlər daha diqqətli olmalıdır. Nitqlərində doğma dilə yad olan sözlərdən istifadə etməməyə, müəyyən qüsurlara yol verməməyə, nitq etiketlərindən istifadə edərək uşaqlarla səmimi və aydın şəkildə ünsiyyət qurmağa

çalışmalıdırlar. Uşaqlarda ana dilinin inkişafı erkən yaşlardan formalaşmağa başlayır. Uşaq ətraf aləmlə təmasda olur və onda fikrini cümlələr şəklində ifadə etmə tələbatı yaranır. Və bununla da nitq vərdişləri formalaşır. Təbii ki, insan anadangəlmə gözəl danışmır. Buna heç bir genetik və yaxud irsi faktorlar təsir etmir. Bu zamanla, özünüinkişafı ilə əlaqədar yaranan bir xüsusiyyətdir. Onu da qeyd edim ki, qloballaşmanın gətirdiyi yeniliklərdən biri olan texnologiya sürətli şəkildə inkişaf edir. Bu da uşaqların mobil cihazlara meylini artırır, online resurslardan istifadəsini çoxaldır. Ənənəvi öyrənmə üsulları öz yerini mobil platformalarında əldə edilən informasiyalarla əvəz edir. Bizim cəmiyyətdə də bu tərəqqi ilə ayaqlaşmaq təqdirəlayiq bir addımdır. Amma kitab, jurnal, qəzet oxuma mədəniyyətini də daim qorumaq zəruridir. Hər hansı bir kitabı oxuyarkən aramla, anlayaraq oxumaq gərəklidir. Bu nəinki uşaqlara, bütün yaş kateqoriyasından olanlara da cümlələri düzgün qurmağa, öz fikirlərini rahat ifadə etməyə, söz ehtiyatının armasına köməklik göstərəcək. Nəticədə nitq bacarıqları və vərdişləri inkişaf edəcək, xüsusilə uşaqların cəmiyyətdə mövqelərini müəyyənləşdirməyə vasitəçi olacaq, yeni sağlam cəmiyyət formalaşacaq. Cəmiyyət inkişaf etdikcə dil də inkişaf edir. Belə ki, öz ana dilində danışa bilməyən, doğma dilini

anlamayan uşaq vətənpərvər böyüyə bilməz. Biz bunu anlamalıyıq ki, vətən hamımızdır. Çalışmalıyıq ki, vətənpərvər gənclər yetişdirək, gələcəyimizi sağlam quraq, dilimizi saf şəkildə, ahəngdarlığı ilə növbəti nəsillərə ötürək. Məktəbəqədər yaş dövrü uşaqların oxuma və yazma bacarıqlarının formalaşmağa başladığı mühüm bir mərhələdir. Bu dövrdə onların dil və savadlılıq bacarıqlarının inkişafı

gələcəkdə uğurlu oxu vərdişləri qazanmalarına zəmin yaradır. Araşdırmalar göstərir ki, erkən yaşlarda mətnlərə diqqət, səslərin tanınması və hərflərlə tanışlıq kimi bacarıqların dəstəklənməsi oxu prosesinin daha asan mənimsənilməsinə kömək edə bilər. Belə ki, uşaqların yazılı mətnin strukturunu və funksiyasını başa düşməsi onların oxu bacarıqlarını inkişaf etdirməsi üçün əhəmiyyətlidir. Kitabların hansı istiqamətdə oxunduğu, sözlər arasındakı boşluqların rolu və cümlələrin necə qurulduğu kimi məqamlar uşaqların diqqətinə çatdırıldıqda onlar mətnin mənasını daha yaxşı anlaya bilərlər. Digər tərəfdən, səsləri fərqləndirmək və sözlərin tərkibindəki səsləri ayırd edə bilmək oxu bacarıqlarının təməlini təşkil edir. Uşaqların müxtəlif səsləri və onların bir-biri ilə əlaqəsini dərk etməsi oxu prosesini daha rahat qavramalarına kömək edir. Qafiyəli sözlərlə oyunlar oynamaq, tapmacalar və şeirlər səsləndirmək bu bacarıqların güclənməsinə dəstək ola bilər. Beləcə, sözlərin başlanğıc səslərinə diqqət yetirmək və gündəlik həyatda eşidilən səsləri tanımaqla uşaqların fonoloji fərqləndirilməsi artırıla bilər. Həmçinin hərflərin tanınması və onların səslərinin fərqləndirilməsi oxuma vərdişlərinin inkişafında mühüm rola malikdir. Uşaqların toxunaraq (kinestetik), görərək (vizual) və dinləyərək (audial) hərfləri öyrənməsi onların yaddaşında daha yaxşı qalmasına kömək edə bilər. Hərflərin müxtəlif formalarda təqdim edilməsi – məsələn, karton, qum kağızı və ya interaktiv oyunlar vasitəsilə – onların marağını daha da artırmağa kömək edə bilər. Sadəcə sözlərin birləşdirilməsi və hərflər arasında əlaqələrin qurulması da oxu prosesinə müsbət təsir göstərə bilər. Bununla da, məktəbəqədər yaş dövründə savadlılığın inkişafına yönəlmiş bu fəaliyyətlər uşaqların gələcəkdə daha inamlı oxucular olmasına imkan yarada bilər. Əsas məqam oyun və gündəlik təcrübələr vasitəsilə uşaqlara yazı və oxu dünyasını tanıtmadır. Bu proses nə qədər təbii və maraqlı olsa, onların oxuya olan marağı da bir o qədər güclənə bilər.

İnternetdə:

[https://www.anl.az/down/meqale/az_muellimi/2022/iyun/803329\(meqale\).pdf](https://www.anl.az/down/meqale/az_muellimi/2022/iyun/803329(meqale).pdf)

<https://old.muallim.edu.az/news.php?id=20996&lang=>

Ədəbiyyat siyahısı

Kitablarda

Abbashı, B. Azərbaycan dilindən V-XI siniflər üçün təlim materialları : imladan metodik tövsiyə / Bəybala Abbashı, Ş. O. Ağayev ; Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi. Azərbaycan Respublikası Bakı Pedaqoji Kadrların İxtisasartırma və Yenidən hazırlanma İnstitutu. - Bakı : Nasir, 2005. - 126 s. ; 20 sm.

Abbashı, B. Ədəbiyyatdan V-XI siniflərdə əruz vəznində yazılmış əsərlərin tədrisi : metodik vəsait / Bəybala Abbashı ; red. M. Q. Sadıqov ; Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi. Azərbaycan Respublikası Təhsil Problemləri İnstitutu. Bakı Pedaqoji Kadrların İxtisasartırma və Yenidən hazırlanma İnstitutu. - Bakı : [s. n.], 2004. - 158 s. ; 20 sm.

Abdulla, K. Dilçiliyə səyahət : dilçi olmayanlar üçün dilçilik / Kamal Abdulla ; red.: M. Mirzəliyeva, Ç. Hüseynzadə. - Bakı : Mütərcim, 2010. - 200 s. ; 21 sm.

Azərbaycan dili 2 : qiymətləndirmə vəsaiti. Yarpaq testləri / red. R. İsmayılov ; tərt.ed.: S. Abdullayeva, G. Orucova, A. Xanaliyeva. - Bakı : Altun Kitab, 2010. - 73 s.; 28 sm. - ISBN 9952-24-046-7

Çobanov, M. Altay dilləri ailəsində Azərbaycan-türk dilinin mövqeyi : ali məktəblərin filologiya fakültələri üçün vəsait / Mədəd Çobanov ; red.: N. Xudiyev, N. Q. Cəfərov. - Bakı : Azərbaycan nəşriyyatı, 2001. - 96 s. ; 24 sm

Çobanov, M. Mətnin linqvistik təhlili / Mədəd Çobanov ; red. N. Xudiyev ; Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Təhsil Problemləri İnstitutu. I hissə : ali məktəblərin filologiya fakültələrinin tələbələri və orta məktəblərin Azərbaycan dili və ədəbiyyatı müəllimləri üçün vəsait . - Bakı : Təhsil, 2002. - 220 s. ; 20 sm.

Çobanov, M. Şagirdlərin elmi təfəkkürünün inkişaf etdirilməsində morfoloji və sintaktik təhlilin rolu / Mədəd Çobanov, G. İ. Bəşirova ; red.: N. Q. Cəfərov, Ə. Abbasov ; Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Təhsil Problemləri İnstitutu. II hissə : Ümumtəhsil məktəblərinin Azərbaycan dili və ədəbiyyatı müəllimləri üçün vəsait. - Bakı : Təhsil, 2005. - 124 s. ; 21 sm.

Xubanlı, F. Bəxtiyar Vahabzadə yaradıcılığı və şagirdlərin milli ruhda tərbiyəsi məsələləri : metodik vəsait / Fərhad Xubanlı ; red. N. Əbdülrəhmanlı. - Bakı : Adiloğlu, 2005. - 170 s.

İsmayılov, R. 1a sinfinin uşaqları : Azərbaycan dili (32 səviyyə). İnteraktiv oxu və yazı üzrə vəsait / Rafiq İsmayılov ; red. G. İsmayılova ; rəs.: E. Cabbarov, S. Eyvazova. - Bakı : Altun Kitab, 2009. - 32 s. ; 27 sm.

İsmayılov, R. Azərbaycan dili 3 : orta ümumtəhsil məktəblərinin 3-cü sinfi üçün sinifdən xaric oxu vəsaiti / Rafiq İsmayılov ; tərt. D. Cəfərova ; rəs.: E. Cabbarov, S. Eyvazova. - Bakı : Altun Kitab, 2010. - 128 s. ; 27 sm. - ISBN 978-9952-24-045-0

Kazımov, A. Azərbaycan dilində durğu işarələrinin işlədilməsi qaydaları : orta məktəb müəllimləri və abituriyentlər üçün metodik vəsait / Arif Kazımov, T. U. Osmanova ; red. B. Xəlilov ; Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti. - Bakı : ADPU-nun mətbəəsi, 2010. - 94 s. ; 20 sm.

Qədimova, Ə. Nitq inkişafı üzrə təlim məşğələlərinin təşkili : metodik vəsait / Əminə Qədimova, Z. Əkbərova ; red. M. Həsənov ; Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi. Bakı Pedaqoji Kadrların İxtisasartırma və Yenidənhazırlanma İnstitutu. - Bakı : Nurlan, 2006. - 216 s. ; 20 sm.

Quliyeva, A. Azərbaycan dili = Азербайджанский язык : ali və orta ixtisas məktəblərinə qəbul imtahanlarına müstəqil hazırlaşanlar üçün vəsait. Rus bölməsi / Aida Quliyeva, M. Soltanov ; red. A. Qurbanov. - Bakı : [s. n.], 2004. - 75 s. ; 20 sm. - ISBN 5-86874-487-4

Quliyeva, A. Məktəblinin orfoqrafiya - orfoepiya - qrammatika lüğəti : orta ümumtəhsil məktəblərinin V-XI sinifləri üçün vəsait / Aida Quliyeva, M. Soltanov ; red. Y. Kərimov ; Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Təhsil Problemləri İnstitutu. - Bakı : Nurlan, 2006. - 125 s. ; 20 sm.

Quliyeva, A. Sərbəst inşa. Necə hazırlaşmalı? Necə yazmalı? : orta məktəbin V-XI sinif şagirdləri üçün vəsait (müasirləşdirilmiş variant) / Aida Quliyeva, M. Soltanov ; red. A. Qurbanov. - Bakı : ADPU, 2005. - 100 s. ; 21 sm.

Sadiq, Ş. Azərbaycan dili : abituriyentlər üçün vəsait. test bankı / Şəmil Sadiq, Z. Sadiqova ; red. N. Məmmədli. - Bakı : Nurlan, 2007. - 131 s. ; 23 sm.

Sadiq, Ş. Azərbaycan dili 5-10-cu siniflər üçün : qiymətləndirmə vəsaiti / Şəmil Sadiq, E. Nəcəfov ; məsl., lay. rəhb. Ş. K. Sadiq ; nəşir Xan Müşfiq ; red. Z. Sadiqova ; dizayn. T. Fərzi. - 1-ci nəşr. - Bakı : Hədəf Nəşrləri, 2017. - 322 s. ; 29 sm. - ISBN 900-102-080-028-2

Səfiyeva, F. Azərbaycan dili linqvistik sxemlərdə : metodik vəsait / Fəridə Səfiyeva ; red. N. Q. Cəfərov ; rəy.: Ə. Quliyev, H. Əsgərov ; Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Problemləri İnstitutu. "Günar" Təhsil Texnologiyaları Mərkəzi. Baku Oxford School. - Bakı : Çarşıoğlu, 2004. - 160 s.

Dövri mətbuatda

Alıkişiyeva, H. Ümumi və məktəbəqədər təhsil: 2019-2020-ci tədris ili üçün metodik tövsiyyələr : Azərbaycan dili (dövlət dili kimi) / Humay Alıkişiyeva // Kurikulum. - 2019. - № 3. - S. 73-74. - ISSN 2411-3948.

Bu günkü dilimiz : Söhbət nədən gedir? : Dedim dedi // Qobustan. - 2018. - № 2. - S. 21-30.

Cəfərov, N. Azərbaycan dilinin həm ümumxalq dili, həm də dövlət dili kimi inkişafında ulu öndər Heydər Əliyevin xidmətləri misilsizdir : Milli Məclisin Mədəniyyət komitəsinin sədri Nizami Cəfərovun www.yap.orq.az saytına müsahibəsi / Nizami Cəfərov // İki sahil. - 2015. - 30 iyul. - № 135. - S. 10.

Cəfərov, N. Biz Azərbaycan dilini təcrid etmirik : Əsas məqsəd dilimizin, xüsusən də mətbuatın dilinin inkişafı üçün potensialı tapmaqdır / Nizami Cəfərov // Paritet. - 2012. - 16 -17 avqust. - № 85. - S. 9.

Cəfərova, M. Azərbaycan dili milli mənliliyimizdir / Müşgünaz Cəfərova // Təhsil problemləri. - 2006. - 11-20 dekabr. - S.11.

Çələbiyeva, N. Milli mənliliyinin açarı, gələcək nəsillərə əmanət - Ana dilimiz / Nuranə Çələbiyeva // Yeni Azərbaycan. - 2025. - 21 fevral. - № 32. - S. 4.

Cəmil, A. Dilimizin keşiyində / A. Cəmil // Ədəbiyyat qəzeti. - 2012. - 28 iyul. - № 28. - S. 2.

Ələddinqızı, N. Ana dili varlığımız, qürurumuzdur! / Nəzakət Ələddinqızı // Səs. - 2025. - 21 fevral. - № 32. - S. 7.

Ələddinqızı, N. Azərbaycan dilinin elektron məkanda daha geniş istifadəsi təmin ediləcək / Nəzakət Ələddinqızı // Səs. - 2018. - 19 iyul. - № 134. - S. 10.

Əlixanlı V. Ana dili - Milli ideyayanın özülü kimi... / V. Əlixanlı // Qobustan. - 2018. - № 4. - S. 6-17.

Əliyev, E. Azərbaycan dili dərslərində layihələr üzrə işin təşkili : Məqsəd şagirdlərin məntiqi, tənqidi və yaradıcı təfəkkürünü inkişaf etdirməkdir / Elnur Əliyev // Azərbaycan Müəllimi. - 2019. - 11 oktyabr. - № 38. - S. 12.

Əmrahova, M. Ana dilimizə dövlət qayğısı : milli sərvətimiz / Mətanət Əmrahova // Azərbaycan : qəzet. - 2025. - 3 may. - № 89. - S. 11.

Eyyubova, G. Dilimizi, ədəbiyyatımızı sevmək, qoruyub zənginləşdirmək hər birimizin vətəndaşlıq borcudur / Günel Eyyubova // İki sahil. - 2021. - 31 iyul. - № 133. - S. 4.

Hacıyev, A. Ümumi və məktəbəqədər təhsil: 2019-2020-ci tədris ili üçün metodik tövsiyyələr : Azərbaycan dili / Asif Hacıyev // Kurikulum. - 2019. - № 3. - S. 70-71. - ISSN 2411-3948.

Hüseyn, T. Heydər Əliyev və Azərbaycan dili / Tofiq Hüseyn // Respublika. - 2023. - 13 avqust. - № 171. - S. 3.

İsmayılova, A. Dil xalqın varlığıdır : Azərbaycan dili / Alidə İsmayılova // Təhsil problemləri. - 2008. - 21-31 yanvar. - S. 12.

Maqsudov, E. Orfoepik vərdişlərin möhkəmləndirilməsində poetik çalışmalardan istifadə / Elbəyi Maqsudov // Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi. - 2016. - № 2. - S. 56-64.

Məmmədli, N. XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan ədəbi dilində meyillər, dilin saflığı uğrunda mübarizə / Nadir Məmmədli // Ədəbiyyat qəzeti. - 2024. - 12 oktyabr. - № 39. - S. 24-25. ; 26 oktyabr. - № 41. - S. 24-25.

Mərdanova, S. Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti fənninin tədrisində qarşıya çıxan çətinliklər / Samirə Mərdanova // Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi. - 2017. - № 3. - S. 11-17.

Mikayılov, Ş. Azərbaycan dilinin qorunmasında vətəndaşlıq borcu / Şəmistan Mikayılov // Respublika. - 2016. - 1 sentyabr. - № 191. - S. 6.

Muradova, S. Azərbaycan dilindən dərs nümunəsi / Səməngül Muradova // Azərbaycan Müəllimi. - 2016. - 30 iyul. - № 29. - S. 5.

Qasımov, E. Doğma dilimizə təəssübkeşliyin parlaq nümunəsi / Emin Qasımov // Respublika. - 2022. - 26 iyun. - № 134. - S. 7.

Quliyeva, A. Azərbaycan dili dərslərinin günün tələbləri səviyyəsində qurulması, problemləli məsələlər və onların həll yolları / Azadə Quliyeva // Həftə içi. - 2019. - 21 fevral. - № 35. - S. 8.

Sadıqova, S. Heydər Əliyev və Azərbaycan dilinin inkişaf konsepsiyası / Sevinc Sadıqova // Azərbaycan Müəllimi. - 2023. - 7 iyul. - № 25. - S. 1, 5.

Talıbzadə, A. Mənim Azərbaycan dilim, mənim türk dilim : dilim - mənim dinim, vətənim / Aydın Talıbzadə // Ədəbiyyat qəzeti. - 2025. - 14 mart. - № 10. - S. 10-11.